

KAROLINUM

Jindřich Dejmek

Nenaplněné naděje

Politické a diplomatické vztahy
Československa a Velké Británie
(1918-1938)

Nenaplněné naděje

Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie
od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově
(1918–1938)

PhDr. Jindřich Dejmek

Recenzovali:

dr. Valerián Bystrický, DrSc.

prof. dr. Robert Kvaček, CSc.

dr. Miroslav Tejchman, DrSc.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum

Redakce Mgr. Ivana Kučerová

Obálka Josef Týfa

Grafická úprava Kamila Schüllerová

Technická redakce Kristýna Tenkrátová

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2003

© Jindřich Dejmek, 2003

ISBN 80-246-0709-3

ISBN 978-80-246-2700-7 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvod.....	7
<i>Kapitola I.</i> Československo a britská politikana mírové konferenci v Paříži (1918–1920)	15
<i>Kapitola II.</i> Vize a naděje demokratů: Praha, Londýn a nová střední Evropa (1920–1922)	41
<i>Kapitola III.</i> Masaryk a Beneš mezi Francií a Velkou Británií: nutnost volby (1922–1923/24)	73
<i>Kapitola IV.</i> Snahy o univerzální bezpečnost: ČSR, labouristická vláda a Ženevský protokol (leden 1924–listopad 1924)	97
<i>Kapitola V.</i> Maximum možného: Benešova cesta do Locarna (leden 1925–prosinec 1925)	119
<i>Kapitola VI.</i> Roky omezeného zájmu: éra evropského pacifismu mezi Prahou a Londýnem (1926–1929)	149
<i>Kapitola VII.</i> Do hlubin hospodářské i politické krize: československo-britské vztahy v době druhé labouristické vlády a jejího pádu (1929–1931)	179

Kapitola VIII.

Velmocenské direktorium nebo kolektivní bezpečnost pro Evropu?
(1932–1933) 205

Kapitola IX.

Kolektivní bezpečnost versus usmiřování: Praha a Londýn
při hledání nových bezpečnostních záruk (1933/4–1935)..... 231

Kapitola X.

Praha, velmoci a Habeš: kolektivní bezpečnost – nebo zájem Britského
impéria? (1935–1936) 257

Kapitola XI.

Pád Locarna a hledání nového bezpečnostního systému
(březen 1936–červen 1937) 277

Kapitola XII.

Appeasement a střední Evropa: britská diplomacie, Československo
a Sudetoněmecká strana (1935–1937) 311

Kapitola XIII.

Aktivní appeasement a srdce Evropy: Praha mezi Berlínem a Londýnem
(konec roku 1937–červenec 1938) 345

Kapitola XIV.

Mezi Londýnem, Prahou a Berlínem: vikomt Runciman a jeho mise
(červenec 1938–září 1938) 383

Kapitola XV.

Od Berchtesgadenu do Mnichova 419

Kapitola XVI.

Britsko-československý pomnichovský epilog
(říjen 1938–prosinec 1938) 451

Závěr 467

Prameny a literatura 475

Úvod

„Všude, kde potkáte politickou demokracii, nalézáte kus anglického duchovního teritoria; neboť Anglie první v našem světě vytyčila ideály demokracie. A všude na této planetě, kde platí ideály osobní svobody a důstojnosti, tolerance, úcty k individualitě a nedotknutelnosti lidských práv, tam je kulturní dědictví Anglie a vy nepohlížíte na cizí země, nýbrž na ‚Větší Anglii‘, která je domovem většiny civilizovaných lidí...“

Karel Čapek, *Anglické listy* (1934)

Poměr meziválečného Československa a Velké Británie, ve sledovaném období nesporně jedné z pěti rozhodujících evropských velmocí a nadto metropole celosvětového impéria, nenalezl dosud svého historika, jenž by všestranně analyzoval jeho průběh. Ačkoliv už Karel Čapek počátkem třicátých let plným právem připomenul, že „všude, kde potkáte politickou demokracii, nalézáte kus anglického duchovního teritoria“, do něhož mohl hrdě přiřadit také svoji vlast,¹ vztah mladé demokratické republiky a mocné anglosaské velmoci zatím nezaujal příliš ani profesionální dějepisce, ani publicisty. Pozornost badatelů se z celé dvacetileté historie vzájemných mezistátních vztahů soustředila - a to jak na české, tak na anglické straně - téměř výlučně na jejich tragické vyústění v letech 1938-39, nejprve do nechvalně známé konference v Mnichově a pak na mezinárodní okolnosti provázející německou okupaci českých zemí.² Logicky se tím poněkud vytrácel jejich předcházející a zvláště pro Československou republiku nesporně velmi důležitý charakter jak z hlediska bilaterálního, tak v rozměru širším, svým způsobem vlastně celoevropském.

Britská demokracie byla v Masarykově zakladatelské koncepci zahraniční politiky československého státu významem kladena na druhé místo hned za Francii, a nesporně také vícekrát již ve dvacátých letech klíčově ovlivnila směřování evropské politiky, které se nutně dotýkalo i ČSR. V optice badatelů středoevropských zahraničněpolitických problémů stála však politicko-diplomatická aktivita Velké Británie tradičně v pozadí za zkoumáním politiky francouzské, která se dočkala celé řady dílčích i celistvějších zpracování v zahraniční

a nakonec i v prostředí českém (a slovenském).³ U historiků českých, kteří – přes nepřízeň bývalého režimu k autentickým dějinám mezinárodních vztahů – vytvořili již od konce padesátých let řadu studií i monografií o zahraničněpolitických aktivitách První republiky, byly jistě jedním z důvodů menšího zájmu o jejich britskou složku překážky objektivní, především praktická nemožnost jakýchkoliv badatelských výjezdů na Západ před rokem 1989.⁴ Britské politiky vůči ČSR a střední Evropě si celistvěji povšimla vlastně jen ve druhé polovině šedesátých let Alena Gajanová ve své knize o velmocenské politice v tomto regionu,⁵ a pak i Robert Kvaček ve svých příspěvcích o zahraničněpolitických problémech třicátých let.⁶ Většina prací byla ovšem napsána na základě materie československé a v té době ještě velmi torzovité *tištěné* dokumentace britské, jejíž klíčová sbírka – *Documents on British Foreign Policy* – byla dokončena až v osmdesátých letech, a nadto byla u nás nedostupná. V letech tzv. normalizace se politice Velké Británie vůči Československu věnoval téměř výlučně jeden z představitelů tehdejší oficiální historiografie, Václav Král. Jeho dvoudílná monografie o prehistorii Mnichova,⁷ byť založená na velmi rozsáhlé heuristice i v tehdy nově otevřených archivech Foreign Office, nese však natolik pečeť své doby a především autora svérázného způsobu práce s prameny a jejich interpretace, že ji lze užívat jen s velkou opatrností. Vztah republiky s Velkou Británií a jejím impériem, který nakonec rozhodujícím způsobem ovlivnil její konečný osud, měl tedy zůstat až do devadesátých let XX. století jedním z nejvážnějších desiderat české i slovenské historiografie v poznávání mezinárodního rozměru existence moderního československého státu.⁸

Pro historiky britské, jinak se zahraničněpolitickými problémy Británie i celého impéria tradičně velmi aktivně zabývajících, Československo celkem pochopitelně stálo – samozřejmě s výjimkou periody mnichovské – v pozadí zájmu. I když již od konce padesátých let byly i v anglickém prostředí napsány cenné studie týkající se meritorně právě mezinárodního postavení ČSR, z jejichž autorů uvedme alespoň Williama Wallace,⁹ Hary Hanaka,¹⁰ Marka Cornwalla,¹¹ celistvý pohled nevznikl do konce devadesátých let ani tady. Koncem devadesátých let XX. století napsaná studie G. Batonyiho, zaměřená na širší region střední Evropy, přehledně zmapovala i vztahy československo-britské ve dvacátých a počátkem třicátých let.¹² Výklad ovšem končí rokem 1933 a navíc byla autorovi jazykově nedostupná literatura psaná nejen česky, ale i dalšími slovanskými jazyky, tj. především

výsledky podnětných bádání polských.¹³ Předkládaná monografie mapuje fenomén Velké Británie v zahraniční politice Československa, a rovněž místo První republiky v politice britské poprvé nejen v historiografii české, ale i evropské, čímž snad bude alespoň zčásti zaplněno jedno z mnoha „bílých“ míst našich moderních dějin.

Kniha je výsledkem více než pětiletého „bádání“ a také „psaní“. Autor samozřejmě navazoval jak na své studie předcházející, zabývající se různými problémy zahraniční politiky Československa v meziválečném období, tak na práce spjaté s velkým edičním projektem *Dokumentů zahraniční politiky Československa*, jejichž první svazky již zatím spatřily světlo světa.¹⁴ Monografie byla původně koncipována – především vzhledem k anticipovaným limitům finančního rázu, nutně spjatým s eventuální dlouhodobou heuristikou v anglických archivech – jako studie o místě Velké Británie v zahraniční politice Československa, a tak byla také koncipována část textů, vzniklých už v letech 1997–98. Díky v našich poměrech velkorysému fundování zmiňované ediční řady *Dokumentů*, díky získání výměnného studijního pobytu od British Academy v roce 1999, a v neposlední řadě díky vstřícnosti našeho MZV, které umožnilo autorovi třikrát pobývat delší dobu na zastupitelském úřadě v Londýně, se nakonec podařilo prostudovat i většinu nejdůležitější dokumentace britské, tedy především většinu nepublikovaného úředního materiálu Foreign Office, týkajícího se Československa v letech 1919–1939. To samozřejmě dovolilo téma monografie upravit na pokus o postižení průběhu a také dynamiky skutečných vzájemných vztahů, mapovaných na základě přístupu k úřední dokumentaci obou stran.

Odborná veřejnost byla s částí výsledků autorových bádání seznámena již v minulých šesti letech v celkem osmi chronologicky na sebe navazujících studiích, o které se také částečně opírá část kapitol.¹⁵ Přístup k britským nepublikovaným materiálům, ale také k ohromnému množství anglické literatury u nás bohužel většinou nedostupné (a částečně neznámé¹⁶) samozřejmě přispěl k tomu, že finální podoba díla se v řadě pasáží značně liší od studií přípravných. Možno ale předeslat, že základní obrysy vývoje vzájemného vztahu naskicované v těchto příspěvcích studium britské dokumentace zásadněji nezměnilo. Autentické archivní dokumenty „druhé“ strany stejně jako masa dokumentace tištěné nicméně napomohly ozřejmit, případně ověřit leccos z toho, co třeba českým diplomatům a politikům ve sledovaném období zůstalo utajeno, respektive

co mohli tušit, ale nikoliv s jistotou vědět. V největší míře to platí o interních názorech Foreign Office (a zprostředkovaně pak i britské vlády) na vnitřní situaci Československa obecně, a německou menšinu a její problémy zvláště, které se nakonec také staly jednou z rozhodujících příčin přímého vstupu Britů na scénu tam, kde to doslova programově nepovažovali po desetiletí za nutné. Také proto je v předkládané monografii těmto otázkám věnován poměrně značný prostor, čímž její obsah přesahuje relativně úzký prostor bilaterálních vztahů jedné z evropských velmocí a menšího středoevropského státu.

Postoje britských diplomatů k Československu a jeho politické reprezentaci již otvírají badatelský problém, který by si zaslouhoval další knihu, totiž monografii o „obrazu“ republiky v Anglii, a snad na evropském demokratickém Západě vůbec. Podobné odborné práce, založené meritorně právě na bohatství písemností Foreign Office, dnes existují pro většinu středoevropských zemí, zvláště výmarské Německo, Rakousko a Polsko,¹⁷ jugoslávský historik Avramovski kdysi dokonce vydal - v srbochorvatském překladu - tiskem všechny výroční zprávy o „královské“ Jugoslávii z meziválečných dekád.¹⁸ Podniknout podobnou badatelskou cestu je jistě zajímavé i pro období meziválečného Československa, i když by bylo třeba s dokumentací zacházet - vzhledem k diametrálně odlišným postojům jednotlivých britských vyslanců k republice - se značnou opatrností.¹⁹ To však již není cílem této knihy, hodnotící postoje Angličanů se v jejím textu pochopitelně mohly promítnout jen ilustrativně.

Záměrem autora bylo pokusit se vyložit vývoj československo-britských vztahů rovnoměrně od mírové konference v Paříži po summit zástupců západních velmocí v Mnichově, respektive praktickou realizaci jeho důsledků na pozdní podzim 1938. Zcela nevyrovnané kvantum úředních i dalších pramenů jak v našich, tak v britských archivech ale podobný postup krajně ztížilo, ne-li prakticky vyloučilo. Zatímco pro první roky existence ČSR je například dochováno poměrně značné množství úřední dokumentace obou stran, od poloviny dvacátých let počty anglických zpráv o ČSR rapidně klesají, a to až do let 1933-34, kdy množství úředních raportů z Thunovského paláce do Londýna začíná znovu stoupat. Pro rok 1938 je naopak dochováno množství diplomatické korespondence o Československu, jež se zřejmě objemem vyrovná celé předcházející dekádě.²⁰ To samozřejmě nemohlo neovlivnit proporce knihy, i když se autor snažil, aby text nevyzněl jako pouhá „prehistorie“ Mnichova,

s jakousi vnitřní fatalitou nutně vyústivší do známého diktátu, jak mimochodem chápali dějiny První republiky její různí kritikové. Při líčení problémů československé krize „osmatřicátého“ pak autor akcentoval především ta fakta, která dosud zůstávala většinou české historické obce skryta v P.R.O., zatímco o jiných se zmiňuje jen pro nutný kontext.

Uvedl jsem, že monografie se pokouší alespoň částečně zaplnit jedno z mnoha „bílých míst“ našich vědomostí o historii První republiky, jež vznikla v českém a slovenském dějepisectví především vinou „objektivních“ okolností od čtyřicátých (či spíše již od konce třicátých) let do konce osmdesátých let XX. století. Čtenář sám může posoudit, jak se původní záměr – vypsát pokud možno rovnoměrně historii politických a diplomatických vztahů Československa, náležejícího ve sledovaném období k oné Čapkově „Větší Anglii“, a Spojeného království – vydařil...

Poznámky

¹ K. ČAPEK, *Anglické listy*. Praha, K. Borový 1934, s. 149.

² Nejdůležitější anglické práce k tomuto tématu z per L. Namiera, J. Wheeler-Benneta, A. J. P. Taylora, M. Gilberta a R. Gotta, K. Robbinse, R. A. C. Parkera jsou uvedeny jednak v kap. XV., jednak v závěrečné bibliografii. České práce téměř v úplnosti uvádím v: *Československá zahraniční politika 1919–1939: pokus o historiografickou bilanci*, in: J. Harna (red.), *Reflexe dějin první Československé republiky v české a slovenské historiografii*. Praha 1998, s. 105–145.

³ Stačí tu připomenout četné knihy a studie R. Břacha, J. Borisova, M. Brzezińskiego, H. Buřhaka, J. Ciałowicze, A. M. Ciencialy, K. Hoviho, A. T. Komjátého, T. Kužminského, R. Kvačka, J. Laptose, A. Marese, K. Mazurové, V. Moisučové, J. Neré, M. Ormosové, M. Pastorové, W. Scotta, G. H. Soutou, S. A. Stěgara a samozřejmě P. S. Wandycze, R. Younga i dalších. Část z těchto prací zahrnuje bibliografie na konci knihy.

⁴ Genezi československé historiografie, týkající se zahraniční politiky první republiky, zde nemá smysl detailněji opakovat, viz J. DEJMEK, *Československá zahraniční politika 1919–1939: pokus o historiografickou bilanci*, in: J. Harna (red.), *Reflexe dějin první Československé republiky v české a slovenské historiografii*.

⁵ A. GAJANOVÁ, *ČSR a středoevropská politika velmocí, 1918–1938*. Praha 1967.

⁶ Z nich srov. zvláště dnes takřka „klasickou“ monografii: R. KVÁČEK, *Nad Evropou zataženo. Československo a Evropa 1933–1937*. Praha 1966; britské politiky se ale výrazně dotýká i první díl autorovy studie: *Obtížné spojení: Politicko-diplomatické vztahy mezi Československem a Francií 1937–1938*. I. Praha 1989.

⁷ Srov. V. KRÁL, *Plán Z*. Praha 1973; též, *Dny které otráslы Československem*. Praha 1975.

⁸ Absence podobných výzkumů přitom kontrastovala nejen s výsledky obdobných bádání na evropském Západě (a také Sovětském svazu), ale i v mnoha menších zemích evropského bloku, zvláště Polsku, Maďarsku a také Rumunsku. Srov. k tomu

- přehled J. DEJMEK, *Velká Británie a země střední a východní Evropy mezi světovými válkami: přehled bádání po roce 1945*. ČČH 1998, s. 380–396.
- ⁹ Z jeho studií stojí za připomenutí: W. WALLACE, *The Making of the May Crisis of 1938*. Slavonic and East European Review (dále jen SEER) 1963, s. 368–390; týž, *The Foreign Policy of President Beneš in the Approach to Munich*, SEER 1960, s. 108–136, atd.
- ¹⁰ Srov. zvláště H. HANAK, *Great Britain and Czechoslovakia, 1918–1948: An Outline of their Relations*. In: M. RECHČÍGL (red.), *Czechoslovakia: Past and Present*. New York 1968, s. 770–800; týž, *British Views of the Czechoslovaks from 1914–1924*, in: Grossbritannien, die USA und die böhmischen Länder 1848–1948. München-Wien 1992, s. 87–105; úplný přehled viz v závěrečném seznamu literatury.
- ¹¹ Srov. zvláště: M. CORNWALL, *A Fluctuating Barometer: British Diplomatic Views of the Czech-german Relationship in Czechoslovakia, 1918–1938*. In: S. Winters (ed.), *Grossbritannien, die USA und die böhmischen Länder 1848–1948*. München-Wien 1992, s. 313–333; týž, *The Rise and Fall of a „Special Relationship“: Britain and Czechoslovakia 1930–1948*, in: B. BRIVATI, H. JONES (eds.), *What Difference did the War Make?* London 1993.
- ¹² G. BÁTONYI, *Britain and Central Europe, 1918–1933*. Oxford 1999.
- ¹³ Srov. zvláště M. NOWAK-KIELBIKOWA, *Polska – Wielka Brytania w latach 1918–1923*. Warszawa 1975, táž, *Polska – Wielka Brytania w dobie zabiegów o zbiorowe bezpieczeństwo w Europie 1923–1937*. Warszawa 1989; M. BAUMGART, *Wielka Brytania a odbudowa Polski 1914–1923*. Szczecin 1990; týž, *Wielka Brytania a odrodzona Polska 1923–1933*. Szczecin 1991 aj.
- ¹⁴ Z nich pro sledované období srov. alespoň: J. Dejmek, Fr. Kolář (eds.), *Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920*. Sv. 1 (listopad 1918–červen 1919), Praha 2001 (druhý svazek v tisku); J. DEJMEK (eds.), *Československá zahraniční politika v roce 1938*. Sv. 1 a 2., Praha 2000–2001. V současné době jsou v přípravě čtyři další svazky, zahrnující období let 1920–21 a 1936–37, z nichž první by měl vyjít ještě r. 2003.
- ¹⁵ Srov. zvláště: J. DEJMEK, *Velká Británie a nové uspořádání střední Evropy, 1918–1919*. In: P. Švorc, L. Harbulová (red.), *Stredo-európske národy na križovatkách novodobých dejín, 1848–1918*. Bratislava 1999; *The First Five Years of Anglo-Czechoslovak Relations, 1918–1923*. Historica, Series Nova 5–6, Prague 2000, s. 161–222; *Politické vztahy Československa a Velké Británie v době první labouristické vlády (leden-listopad 1924)*, in: M. Šesták, E. Voráček (red.), *Evropa mezi Německem a Ruskem*. Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty. Praha 2000, s. 321–339; *Velká Británie a Československo v době jednání o Západní garanční pakt (leden-prosinec 1925)*. ČČH 2000, č. 4, s. 775–806; *Československo-britské vztahy v rámci locarnského bezpečnostního systému (1926–1936)*. (Náčrt hlavních problémů). *Moderní dějiny* 6, 1998, s. 7–98; *Velká Británie a Československo v době jednání o nový evropský bezpečnostní systém (březen 1936–červen 1937)*, in: *Studie k moderním dějinám*. Sborník k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha 2001; *Britská diplomacie, Československo a Sudetoněmecká strana (1935–1938)*. *Moderní dějiny* č. 9, 2001, s. 161–236. Úplný přehled autorových prací k tématu viz v poznámkách k jednotlivým kapitolám, a pak v závěrečném seznamu literatury.
- ¹⁶ Z ní je jistě nejbohatší historiografie o různých aspektech britské politiky ve třicátých letech, tj. historiografie o appeasementu, jejíž hlavní směry jsem se pokusil načrtnout v článku: J. DEJMEK, *Britský appeasement: bilance půlstoletí trvající historiografické diskuse*. ČČH 98, 2000, s. 130–142.
- ¹⁷ Srov. F. L. CARSTEN, *Britain and the Weimar Republic*. London 1984; týž, *The First Austrian Republic 1918–1938. A Study based on British and Austrian Documents*. London 1986; T. PIŚCZKOWSKI, *Anglia a Polska, 1914–1939*. Londyn 1975.
- ¹⁸ Ž. AVRAMOVSKI (ed.), *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji. Godišnji izvješći Britanskog poslanstva v Beogradu. 1921–1939*. Zagreb 1986–1987.
- ¹⁹ Stačí tu poukázat na zásadní rozdíl, dělíci vnímání celkové reality meziválečného Československa prvním vyslancem Georgem Clerkem, působícím v Praze v letech 1920 až 1926, a pak vyslancem Josephem Addisonem (v Praze 1930–1936), který se

na Čechy díval evidentně pohledem ovlivněným německou publicistikou, viz k tomu níže, mj. kap. 2, 7 aj.

²⁰ Stačí připomenout, že jen materiál o samotném Československu v roce 1938 tvoří celkem dvacet sedm *files* (PRO, FO 371, f. 21567 až 21588; 22336 až 22340); další téměř čtyři desítky *files*, týkající se československo-německých vztahů a britské role v nich mezi březnem a říjnem 1938 jsou pak zařazeny pod signatury Germany 1938, f. 21713 až 21746.

Kapitola I.

Československo a britská politika na mírové konferenci v Paříži (1918–1920)

*„Vedle Francie musíme si získat Anglii. Že nám
tak vyšla vstříc, to je velká věc; jest to země
monarchická a přece nás revolucionáře uznala...“*

T. G. Masaryk v zasedání Kramářovy vlády
23. prosince 1918

I

Dne 29. listopadu 1918 vystoupil z americké lodi *Carmania* na britskou půdu novopověřený prezident měsíci předtím deklarované Československé republiky Tomáš Masaryk. Diplomatické a vojenské počty, které jeho příjezd provázely, dokumentovaly výrazně i navenek revoluční proměnu, kterou v nedávných týdnech prošla střední Evropa, ale také britské postoje k ní. Když tentýž Masaryk odjížděl v květnu předcházejícího roku z Anglie do Ruska, aby tu pomohl organizovat osvobozené hnutí Čechů a Slováků (a také prosadit jeho cíle do programů ruské vlády), byl pro britské politické kruhy – dosud vážně neuvažující o rozdělení habsburské monarchie – jen soukromou osobou. Nyní jednal během prvního prosincového týdne 1918 s řadou ministrů válečného kabinetu Davida Lloyd George v čele s lordem Alfredem Millnerem a Winstonem Churchillem, přijal jej i sekretář krále Jiřího V.¹ Během rozhovorů s vysokými úředníky Foreign Office, v čele se stálým podsekretářem Charlesem Hardingem a jeho zástupcem Eyre Crowem, pak prezident předložil náčrt základních požadavků československého státu na budoucí mírové konferenci.²

Masaryk jako vlastní ideový tvůrce právě se rodící zahraniční politiky Československa státu tehdy předpokládal, že Velká Británie bude hrát – samozřejmě po boku Francie – primární roli v dotváření nových, demokratických poměrů v Evropě při nadcházejících mírových jednáních, i při jejich následující konzervaci a případné obhajobě, i když v roli druhé byla již tehdy zjevná výraznější úloha diplomacie francouzské. A ačkoliv byla hned v prvních týdnech po podpisu příměří

na válečných frontách patrná jistá zdrženlivost Britů vůči novému střeoevropskému uspořádání, *via facti* vytvořenému sérií převratů na přelomu října a listopadu 1918, ani po definitivním návratu do Prahy prezident nepochyboval, že – jak to shrnul i ve své zprávě ministerské radě – „vedle Francie musíme si získat Anglii“.³ Masarykovi, ostatně i osobně výrazně proanglosasky orientovanému, se zdálo nesmírně důležité zainteresovat na dalším osudu nové střední Evropy právě Londýn, a to tím spíše, že „jest to země monarchická, a přece nás revolucionáře uznala...“

Tato devíza, která se měla stát jedním z vůdčích principů pražské zahraniční politiky celých prvních pět šest let existence republiky, se ovšem brzy ukázala objektivně prakticky nerealizovatelná. Lloyd Georgeův kabinet, reprezentující celosvětovou říši s globálními zájmy a závazky, poměrně rychle přenechal primární zodpovědnost za tuto část Evropy diplomacii francouzské.⁴ Svoji politiku v tomto regionu potom, jak bude ještě připomenuto, zcela podřídil dlouhodobějším politickým koncepcím ve vztahu k Německu i ve vztahu k Rusku.⁵ To samozřejmě nemohlo zůstat bez vlivu jak na bezprostřední britské postoje vůči střední Evropě při nadcházejících mírových jednáních v Paříži, tak v dlouhodobějším horizontu politických vztahů Londýna k nástupnickým státům.

2

Velká Británie zakončila světovou válku koncem roku 1918 v táboře vítězných dohodových mocností přes značné ztráty lidské, materiální i finanční v podstatě ve výhodnější situaci, nežli v jaké do konfliktu vstupovala.⁶ Její nejvýraznější kontinentální soupeř – Německo – bylo poraženo, většinu jeho zámořských kolonií už dávno obsadila anglická či dominiální vojska, aby – jak se mělo brzy ukázat – zůstala v té či jiné podobě začleněna do soustavy Britského impéria. Německé válečné loďstvo, pro Británii nejvýraznější hrozba, bylo – potopením lodí vlastními posádkami ve Scapa Flow – prakticky zničeno, čímž se Londýn zbavil nejefektivnějšího instrumentu potenciálně ohrožujícího spojení jednotlivých částí impéria. Alespoň navenek se pak stabilizovala i domácí politická situace, když od konce roku 1916 vládnoucí koaliční kabinet v čele s „radikálním“ liberálem D. Lloyd Georgem upevnil své pozice byť poněkud netradičními „kuponovými“ volbami ještě v listopadu 1918.⁷

Tyto skutečnosti nemohly ovšem zastínit vážné nesnáze, jejichž řešení Británii a její politickou reprezentaci čekalo. Složitým sociál-

něpolitickým problémem se záhy ukázala otázka postupné demobilizace a nové začlenění zhruba čtyřmilionové pozemní armády i rozšířeného loďstva, jejichž příslušníci se – často velmi energicky – domáhali návratu domů, což v důsledcích samozřejmě omezovalo případné další mocenské akce Británie nejen v Evropě, ale i v zámoří.⁸ Neméně závažnými se ukázaly obtíže ekonomické, způsobené především odbytovými problémy britského průmyslu,⁹ a nimi související rostoucí nezaměstnanost, které logicky způsobily značné sociální nepokoje, v lednu 1919 vrcholící generální stávkou horníků, železničářů a přepravních dělníků, po níž následovaly stávky další. I na ostrovech se objevily v britském prostředí nezvykle radikálně znějící požadavky nejen státních zásahů do některých hospodářských odvětví, ale též volání po znárodnění některých resortů. Navíc začala velmi záhy znovu kulminovat krize irská, zatímně vrcholící deklarací nezávislé Irské republiky částí poslanců v Dublinu 21. ledna 1919.¹⁰ Všechny tyto faktory samozřejmě nutně *objektivně* limitovaly možnosti londýnské zahraniční politiky v prvním poválečném období, což ještě násobila ve veřejném mínění značně rozšířená nedůvěra k profesionální diplomacii, volání po skutečné demokratické kontrole diplomatických jednání.¹¹ Navíc se z delší perspektivy ukázalo, že řada klíčových otázek, především *relativně* nízká výkonnost britské ekonomiky a s ní pochopitelně související zřetelný pokles britského zámořského vývozu, zůstanou trvalými problémy vládních kruhů v Londýně. S dalšími faktory vnitřními a především mezinárodními tlaky na výrazné odzbrojení i v námořní oblasti to pak jen dále nutilo centrální hybatele „vyčerpaného impéria“, užíjeme-li tohoto výrazu i u nás známého Američana Paula Kennedyho, k maximálnímu omezování vlastních aktivit (a také závazků) mimo oblasti s tradičními zájmy Británie.¹² V delším časovém horizontu se samozřejmě takové tendence musely dotknout výrazně i střední Evropy včetně Československa, což se definitivně projevilo již v letech 1922–24, a bylo pak jaksi zpečetěno v Locarnu.

Politická a diplomatická aktivita vlády D. Lloyd George¹³ i Foreign Office v čele s A. J. Balfourem byla ovlivňována i usměrňována svými základními cíly – totiž prosazováním a obhajováním zájmů *impéria* a současně bráněním kterékoliv mocnosti, aby získala hegemonii v Evropě, v níž přitom sama Británie neměla žádné teritoriální, a vlastně ani politické ambice.¹⁴ V té souvislosti se pak vcelku pochopitelně jako zcela primární jevil poměr Londýna jak k jednotlivým vítězným spojeneckým mocnostem, jejichž zájmy se dostávaly velmi záhy do

větších či menších kolizí, tak k mocnostem poraženým či - v případě Ruska - dočasně eliminovaným. Prvořadým zájmem Londýna přitom byly, jak zdůraznil ve svých memoárech například Lloyd George, a po něm řada historiků v čele s W. N. Medlicottem, bytostná náprava „koncertu“ v Evropě (*an improved Concert of Europe*) a etablování takové organizace, jež by usnadnila mírovou kooperaci nejen politickou, ale především hospodářskou.¹⁵ Již z této devízy jasně plynuly značné disonance mezi politikou britskou (a ovšem i americkou) na straně jedné, a politikou francouzskou, případně italskou na straně druhé. Ty se projevíly už při přípravných anglo-francouzských rozhovorech koncem listopadu a v prosinci 1918, na nichž francouzská strana poprvé vznesla své teritoriální požadavky vůči Německu (hranice na Rýně, Sársko) - a poprvé byla anglickými partnery odmítnuta.¹⁶ Takový vzorec negociací se pak měl opakovat i v jednáních následujících, probíhajících již na vlastní pařížské konferenci.

Francouzští delegáti v jednáních dosud zřejmě největšího politicko-diplomatického summitu v dějinách světové politiky usilovali o zakotvení takových klauzulí, jež měly dlouhodobě zajistit bezpečnost jejich země proti nové německé agresi, anglosaští státníci naopak brzy prosazovali takové podmínky, jež by neznemožnily návrat Německa do mírového mezinárodního systému.¹⁷ Komplikovaná jednání vyústila v březnu 1919 do nabídky anglo-americké garanční smlouvy Francii výměnou za rezignaci na anexi Porýní a dalších požadavků. Skutečnost, že francouzský premiér Georges Clemenceau nakonec - proti hlasům své generality - takový recept přijal, ovšem znamenala značné zeslabení původních strategických cílů Paříže, nehledě na další neblahý osud tohoto garančního příslibu vzhledem k vnitropolitickému vývoji v USA.¹⁸ Disparátní postoj Londýna (i Washingtonu) k problému francouzské bezpečnosti musel být mementem i pro nově vzniklé státy na východ od Německa. Zcela odlišná optika Downing Street i Quai d'Orsay se ostatně brzy projevila i ve vztahu k těmto zemím včetně Československa.

Britská vláda dala záhy po podepsání příměří s Rakouskem 11. listopadu zřetelně najevo, že se nehodlá mocensky ve střední ani jihovýchodní Evropě přímo angažovat. Iniciativu zde přenechala - a to i pro případ obnovení války - jednoznačně Francii, i když byli do metropolí některých nástupnických států poměrně rychle vysláni důvěrní i oficiální zástupci.¹⁹ Důvěrné memorandum zahraničního úřadu z 25. listopadu 1918 jednoznačně konstatovalo, že „as regards the continent of Europe..., this country has no direct territorial interests

and ambitions, nor has it special and peculiar commercial interests“, přičemž za „our general object“ uvažovalo pouze „the establishment of stable condition...“, a to především s ohledem na zájmy britského obchodu s touto částí kontinentu.²⁰

Toto úzké vymezení ovšem zdaleka neznamenalo úplný nezáměr Londýna o tento prostor. Pro britskou středoevropskou politiku i v následujících letech bylo ale symptomatické, že (pomineme-li samozřejmě složitou otázku německou) spatřovala centrum středoevropské oblasti stále v metropoli nedávno zesnulé habsburské říše, Vídni, kam ještě před koncem roku 1918 vyslala jako svého delegáta plukovníka sira Thomase Montgomery-Cunninghama.²¹ Taková volba se brzy měla ukázat osudová i z hlediska rozvoje vztahů československo-britských, neboť dotyčný džentlmen, sloužící ve Vídni již před rokem 1914, pohlížel zvláště na Čechy se značným despektem, sympatizoval s velkoněmeckým hnutím a prakticky od počátku se snažil prosadit u svých představených v Londýně, aby vnutili nástupnickým státům alespoň jistou formu vzájemné kooperace.²²

Foreign Office většinu podnětů Montgomery-Cunninghama, směřujících nezřídká i proti nedávno vytvořeným hranicím jednotlivých států, nemohla akceptovat, tím spíše, když vlivy stoupenců středoevropského *ancien regime* tehdy na Whitehallu celkem spolehlivě vyvažovali muži blízcí již od let válečných revue *New Europe*, spoluzakládané – jak známo – právě Masarykem a prof. R. W. Seton-Watsonem.²³ Základní obrysy austrofilské tendence, vytčené už Cuninghamovou misí, měly ale zůstat zachovány i v budoucnu, jak o tom jednoznačně svědčily aktivity prvního britského „komisaře“ (a později vyslance) v Rakousku sira Francise Lindleye. I v následujícím období v Londýně pokládali Vídeň za tradičně nejdůležitější centrum Podunají, jež se mělo – jak to formulovalo memorandum Foreign Office z poloviny srpna 1919 (tedy ještě před podpisem mírové smlouvy s Rakouskem!) – „nevyhnutelně stát v budoucnosti obchodním a finančním střediskem celé řady zemí, které někdy tvořily základ rakousko-uherské říše...“²⁴ Je nasnadě, že taková optika nemohla neovlivnit i vztahy anglo-československé, přičemž předešleme, že zůstala pro britské pohledy na střední Evropu poměrně typickou dlouho do třicátých let...²⁵

Právě otázka Rakouska, respektive jeho zásobování surovinami a potravinami, se přitom stala, jak alespoň napovídají československé dokumenty, i předmětem prvních vážných rozhovorů mezi Brity a právě se rodící československou diplomacií. Ministr zahraničí mladé

republiky Edvard Beneš, který diplomaticky připravoval v Paříži mezinárodněprávní uznání budoucích hranic republiky ještě před zahájením mírové konference, při prosazování předběžných nároků československého státu prakticky nenarazil na odpor ani u Francouzů, ale zřejmě ani u Britů.²⁶ Když v průběhu prosince ozbrojené síly rodící se republiky postupně definitivně zlikvidovaly sudetoněmecké iredentistické pokusy o odtržení českého pohraničí z tradičního historického českého státního celku, nezazněly proti tomu ani ze strany diplomatů Jeho Veličenstva, ani většiny anglického tisku žádné vážnější námitky, a historické hranice uznala i britská nóta ze 7. ledna 1919.²⁷ Tím větší diplomatický i publicistický tlak vyvíjeli zato Britové na Prahu a její diplomatické zástupce na Západě v otázce zásobování Rakouska.

Ještě během prosince 1918 ministr zahraničí Arthur Balfour několikrát zakročoval u československého chargé d'affaires v Londýně Štefana Osuského „to do something regarding supply of coal to Vienna“, v duchu rakouských stížností na omezení vývozu z ČSR k jižním sousedům Čechy kritizoval i britský tisk včetně *The Times*.²⁸ Otázka jistého privilegovaného zásobování Rakouska ze strany ČSR (a ovšem i dalších nástupnických států) zůstala potom problémem i v následujících jednáních vlastní mírové konference, kdy vyústila posléze - v červenci 1919 - v britský návrh zvláštního článku mírové smlouvy, který měl zavazovat nástupnické státy v čele s ČSR k určitým povinným kontingentům v zásobování Vídně zvláště uhlím, a nebylo divu, byl-li ze strany Beneše záhy velmi razantně odmítnut.²⁹ Přes tyto některé nepříznivé jevy se ale mohl vcelku právem Edvard Beneš dívat při vlastním zahájení mírové konference 18. ledna na mezinárodněprávní uznání většiny československých požadavků ze strany velmocí - o nichž bylo zřejmé, že budou rozhodovat - s optimismem.

3

Anglický diplomat Harold Nicolson, jeden z členů britské delegace v Paříži, který měl na starosti záležitosti střední Evropy, zhodnotil ve svém deníku československého ministra zahraničí Beneše jako „altogether an intelligent, young plausible little man with broad views“, jenž dokáže představit Československo a jeho zájmy jako nikoliv nacionalistické, ale „aware of its responsibilities both to Europe and the democratic ideal“, a tudíž jako základ budoucí organizace nové střední Evropy.³⁰ Takový obraz vcelku přesně vystihoval

Benešovo úsilí o prezentaci mladé republiky jako nejvhodnějšího centra pro další konstrukci demokratizovaného a modernizovaného centra kontinentu, které československý ministr zahraničí opakovaně projevoval už v přípravných jednáních v listopadu a prosinci předcházejícího roku, a které později mnohokrát zdůrazňoval i v průběhu konference. Je přitom nesporné, že nejen na Francouze, ale do značné míry i na Angličany argumentace československého ministra zahraničí, představující mladou republiku jako oázu stability v rozbouřené a revolučními vlnami stále ohrožované střední Evropě, působila.

Jak jsme se zmínili, i Britové ještě počátkem ledna 1919 schválili územní celistvost historických zemí České koruny a přinejmenším mlčky akceptovali obsazování Slovenska. A zřejmě byli ochotni souhlasit i s více méně původními historickými hranicemi také v konfliktním území mezi ČSR a Polskem v oblasti Těšínska.³¹ Ale právě v souvislosti s Těšínskem dostala dosavadní Benešova prezentace republiky jako centra stability v této části kontinentu první vážnou trhlinu.

Když se polská vláda rozhodla zahrnout sporné těšínské území do oblastí, na nichž byly vypsány volby do ústavodárného sejmu, reagoval na to pražský kabinet Karla Kramáře koncem ledna 1919 příkazem k vojenskému obsazení celého teritoria.³² Tento krok, který vzápětí vyvolal regionální vojenský konflikt mezi oběma nástupnickými státy, ovšem neakceptovala ani britská, ani francouzská diplomacie a v Paříži vzbudil velkou nevoli.³³ Beneš musel ihned apelovat na Prahu, aby zastavila další postup v této oblasti a aby československé jednotky nepřekračovaly v prosinci předběžně stanovenou demarkační čáru na jižním Slovensku.³⁴ A třebaže se – stejně jako druhý delegát ČSR, ministerský předseda Karel Kramář – zdráhal zpočátku přijmout propozici Rady deseti, aby se československá vojska stáhla na demarkační linii navrženou spojeneckou misí v Polsku, musel se nakonec podvolit a anticipovat arbitráž nově zřízené komise, složené z delegátů vítězných velmocí.³⁵ Byl to první průlom do zásady zachování historických hranic někdejší České koruny a (jak to vyjadřovaly například Benešovy dopisy Clemenceauovi z 2. února a později také, byť nepřímou, A. Balfourovi z 21. března), mohl se stát nebezpečným precedentem i pro hranice republiky s Německem a Rakouskem.³⁶

Československá otázka se počátkem února 1919 dostala do vlastního programu konference, a 5. února E. Beneš vystoupil před Radou pěti s tezemi obsahujícími hlavní československé požadavky.

Ty, shrnuté brzy do pověstných memorand, v podstatě žádaly uznání historických hranic České koruny s jistými drobnými rektifikacemi ve prospěch republiky, začlenění Slovenska a Podkarpatské Rusi do republiky, dále navrhovaly vytvoření koridoru spojujícího ČSR s Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců, aby se nakonec - v duchu žádostí lužického národního výboru - pokusily dosáhnout „zmezinárodnění“ otázky Lužice.³⁷ Státníci z Rady pěti považovali existenci Československa v tomto momentu za realitu, a proto se nepokoušeli hlavní teze Benešových vývodů zpochybňovat, i sám Lloyd George (který zhruba ve stejné době zasáhl výrazně proti požadavkům polským) například přerušil československého ministra sdělením, že otázku Slovenska a jeho začlenění do republiky považují za vyřešenou.³⁸ Podrobnosti, především otázku detailního vymezení hranic, měla pak rozřešit příslušná tzv. Československá komise (*Commission on Czechoslovak Affaires*) pod předsednictvím francouzského velvyslance Paula Cambona.

Komise se zabývala elaboráty československé delegace v průběhu února a první poloviny března, přičemž hlavní slovo v ní udávali francouzští delegáti argumentující potřebou silného československého státu, jenž by mohl čelit případné nové německé agresi. Ti také prosazovali většinu československých požadavků proti občasným námitkám dalších zástupců, především amerických (vystupujících namnoze doktrinálně s tezemi o právu na sebeurčení i pro národnostní menšiny) a v případě Slovenska i italských. Velká Británie, která komisi obeslala jednak již zmiňovaným H. Nicolsonem, jednak australským ministrem námořnictva Josephem Cookem, naopak vystupovala většinou v diskusích jako přirozený partner Francie. Nicolson, osobně nakloněný věci Čechů, Poláků i Srbů (a nadto značně ovlivňovaný prof. R. W. Seton-Watsonem) ve většině problémů cele akceptoval československá hlediska, a to tím spíše, když Beneš dával v osobních rozhovorech najevo svůj nesouhlas s přepjatými návrhy, které mezi československé požadavky vtiskl Kramář.³⁹ Cook, ve střeoevropských otázkách nepřiliš zběhlý, se pak - jak zaznamenal jeho americký kolega Seymour - řídil v zasedáních devízou „let our friends the Czechs have what they want“.⁴⁰ Pouze v jediném případě, totiž v otázce příslušnosti tzv. Žitného ostrova k Československu, se Britové postavili proti Benešovým tezím, nedostalo se jim však žádné podpory ani od Američanů. Naproti tomu Angličané akceptovali jak předběžnou hraniční čáru s Maďarskem, tak přináležitost Podkarpatské Rusi k ČSR s podmínkou její autonomie. Československé poža-

davky byly tak s výjimkou koridoru do Jugoslávie (a otázky Lužice) akceptovány, 12. března je komise shrnula do své závěrečné zprávy a ta byla 25. března aprobována i tzv. Ústřední komisí.⁴¹ Závěry ale musela schválit ještě Rada čtyř, projednávající nyní osnovu podmínek mírové smlouvy s Německem. A zde mohli českoslovenští delegáti očekávat komplikace také ze strany Britů.

Právě 25. března se totiž Lloyd George svým pověstným memo- randem z Fontainebleau postavil jak proti přehnaným reparačním nárokům, vznášeným především Francouzi, tak proti takovým teritoriálními změnám, jež by na území nových nástupnických států ponechávaly početnější německé minority.⁴² Třebaže dokument směřoval v této části především proti nárokům polským, vystoupil v Radě čtyř britský premiér brzy i s návrhem rektifikace hranic československo-německých. Na jeho vývody sice reagoval ihned odmítavě Clemenceau, jenž naopak formuloval svoji později proslulou tezi o tom, že nové menší státy musí být jako ořechy, jež by Německo snadno nerozlousklo. Vše záleželo na dalších jednáních jak šéfů vlád, tak ministrů zahraničních věcí, mezi nimiž se pro úpravu československých hranic podle etnografického principu vyslovoval i americký státní sekretář Robert Lansing. Jeho britský kolega Arthur Balfour však posléze jeho vývody nepodpořil a o mezinárodním uznání hranic mezi ČSR a Německem nakonec rozhodla diskuse mezi šéfy vlád 4. dubna (na níž ovšem nepřítomného Wilsona zastupoval plukovník E. M. House). Zde udával hlavní tón opět Clemenceau, Lloyd George upustil názorů svého memoranda a akceptoval původní historické hranice České koruny.⁴³ Tak byl vítěznými velmocemi definitivně uznán stav, vytvořený fakticky ještě před koncem předchozího roku, který pak odrážely i mírové podmínky, předložené německé delegaci. Ta tuto část mírové smlouvy akceptovala bez výraznějších protestů, a tak se stala součástí finálního textu, podepsaného 28. června ve Versailles. Mezitím však i do diplomatických jednání v Paříži zasáhl výrazně nový element, totiž bolševická revoluce v Maďarsku, která měla nepřímo ovlivnit i poměr mezi Londýnem a Prahou.

Reakce dohodových státníků v Paříži na nástup komunistické diktatury v Budapešti koncem třetího březnového týdne 1919 vcelku potvrdzovala předchozí dojem získaný československými diplomaty, že Dohoda nemá prakticky žádnou koncepci ve vztahu ke střední Evropě, a navíc mezi jednotlivými lidry (i zeměmi, jež reprezentovali) existují vážné názorové rozdíly. Zatímco francouzská generalita, ovlivňující i reprezentace menších spojeneckých států, od počátku uvažovala

o ozbrojené intervenci proti režimu Bély Kúna, nejvyšší zástupci obou anglosaských velmocí byli kategoricky proti.⁴⁴ Jejich stanovisko v Radě čtyř pak ještě před koncem března zvítězilo, a bylo rozhodnuto vyslat do Budapešti misi vedenou jihoafrickým generálem Janem Smutsem. Jeho jednání s B. Kúnem v metropoli nad Dunajem (4.–6. dubna) nepřineslo ale pozitivní výsledek. Maďarský komunistický lídr trval na splnění původní dohody o příměří, která mimo jiné ponechávala pod správou Pešti Slovensko a navrhoval jen rozhovory zástupců nástupnických států.⁴⁵ Britové ovšem i v dalších týdnech odmítali jakoukoliv vojenskou akci, a z tohoto hlediska pak posuzovali i konflikty, které od poloviny dubna vypukly mezi „rudým“ Maďarskem na straně jedné, a Rumunskem a Československem na straně druhé. Současně však nepřestávali usilovat o svržení Kúna tajnými diplomatickými jednáními s opozičními skupinami v Budapešti.⁴⁶

E. Beneš v Paříži tyto postoje Britů podroboval – především ve svých dopisech prezidentovi – ostré kritice, postup Britů byl pak zklamáním i pro samotného Masaryka.⁴⁷ Neméně kriticky ale hleděli angličtí diplomaté na politiku pražskou, a to zvláště poté, co v důsledku – dosud ne zcela objasněného – postupu československých oddílů na novou, tzv. Fochovu demarkační čáru na slovensko-maďarském pomezí propukla mezi Prahou a Budapeští koncem dubna válka.⁴⁸ Britští zástupci na mírové konferenci se postavili ostře proti dalšímu postupu československých jednotek za původní linii, úspěšná protiofenziva Maďarů od počátku května pak zjevně nesmírně snížila reputaci československého státu nejen v očích politické elity v Paříži, ale především anglických diplomatů v Praze.⁴⁹ Už 13. června, tedy v době maďarské okupace značné části východních oblastí státu, sice Nejvyšší rada v Paříži stanovila finální hranice Maďarska s ČSR a Rumunskem, československá i rumunská delegace se ovšem musely zodpovídat z předchozího zásahu svých oddílů, provedeného bez vědomí politických špiček Dohody.⁵⁰ To byl ovšem jen první záblesk obratu v britských postojích vůči Maďarsku, který pak pokračoval po pádu komunistického režimu.

4

V době, kdy ve střední Evropě vrcholila válka s Kúnovou diktaturou, jejíž dozvuky, zvláště rumunská okupace východního Maďarska, zaměstnávaly diplomaty v Paříži ještě řadu týdnů po jejím pádu, byly na konferenci intenzivně připravovány podmínky mírové smlouvy s Rakouskem. Bylo přitom nasnadě, že jak její konečné klauzule

územní, tak i finanční se budou přímo týkat i Československa. Československá komise se sice – jak bylo výše vzpomenuto – shodla již počátkem března na zachování historických hranic České koruny, jež měly tvořit nové rozhraničení i mezi ČSR a Rakouskem. Toto řešení přijala i Rada ministrů zahraničních věcí při přípravě podmínek pro Vídeň ještě 9. května 1919.⁵¹ Nemuselo ale být zdaleka definitivní. Pro územní rektifikaci ve prospěch Rakouska se totiž nyní začal vyslovovat americký delegát v Komisi pro československé záležitosti, prof. A. C. Coolidge, především se ale – poprvé 10. června 1919 – pokusila dosáhnout hraničních změn v duchu etnických principů i vlastní rakouská delegace, vedená Karlem Rennerem.⁵² Tím byla – oficiálně vůbec poprvé – do jednání mírové konference vnesena otázka německé menšiny v českých zemích, což bylo o to vážnější, že se Benešovi nepodařilo předtím zabránit, aby její zástupci byli přítomni v řadách delegace rakouské. Československé diplomaty očekával tedy v příštích týdnech obtížný zápas za mezinárodní stvrzení stávajících hranic, v němž je bezvýhradně podporovala jen diplomacie francouzská. Vzhledem k nejistému postoji delegátů USA, o němž nakonec rozhodl až přímý příkaz samotného Wilsona ve prospěch *statu quo*,⁵³ bylo pak evidentní, že tu bude hodně záležet právě na hlasech diplomatů Jeho Veličenstva.

Kopie Benešových obsáhlých dopisů, adresovaných britskému ministru zahraničí A. Balfourovi, tehdejšímu ministru války W. Churchillovi i některým anglickým diplomatům, přitom dobře ilustrují, jakou argumentací byl zápas z československé strany veden. Beneš především znovu poukazoval na ekonomickou propojenost historického celku českého státu a jeho strategický význam. Churchilla (k jehož kontaktům s československou delegací se ještě vrátíme) pak přímo přesvědčoval, že ČSR bude „le piveau d'un nouveau systéme politique dans l'Europe centrale“, bude státem čtyřikrát větším nežli Belgie, který by mohl být nejen pro západ, ale zvláště pro Anglii „un centre de rayonnement de l'influence occidentale dans l'Europe centrale et une centre d'observation, soit vis à vis de l'Allemagne, soit vis à vis de l'Europe centrale et des Balkans, soit enfin vis à vis de la Pologne et de la Russie...“⁵⁴ A třebaže se Benešovi pro všechny jeho maximy nepodařilo (a ani nemohlo podařit) Angličany získat, jeho argumentace ohledně nutné celistvosti někdejší České koruny byla opět úspěšná. Nejen Francouzi, ale i Balfour (podporovaný dalšími britskými delegáty) v jednáních Heads of Delegations of the Five Great Powers nepochyboval, že „the whole history of Bohemia affor-

ded some justification for preserving the country [tj. Čechy - J. D.] as a unit“, a toto mínění převážilo.⁵⁵

Ještě při jednáních 9. a 10. července byly Československu - a to i hlasy britských delegátů - jeho historické hranice potvrzeny, i když se československým delegátům nepodařilo prosadit některé vlastní požadavky na úkor Vídně, především Gmünd.⁵⁶ Rozhodnutí pak nezměnily ani další pokusy K. Rennera o jeho zvrácení, a bylo vtěleno do příslušných článků saintgermainské mírové smlouvy, definitivně podepsané 10. září 1919. Právě Balfour ovšem zároveň - počátkem srpna - definitivně prosadil také podpis zvláštních smluv, týkajících se ochrany menšin v nástupnických státech, i když byly jejich klauzule mnohem více než na Němce v ČSR vztahovány na židovské menšiny ve většině států střední a východní Evropy.⁵⁷

Červencovým potvrzením stávajících hranic Československa s Rakouskem byl (s výjimkou sporu československo-polského o Těšínsko, o němž měl rozhodnout plebiscit⁵⁸) diplomatický zápas o hranice československého státu prozatím rozhodnut. Zbývalo mezinárodní stvrzení hranic s Maďarskem, tedy podpis příslušné mírové smlouvy, k té ale zatím chyběli na maďarské straně důvěryhodní partneři, které nepřinesl ani konec bolševické diktatury počátkem srpna. Beneš a jeho diplomaty však především ve vztahu k anglosaským mocnostem očekávalo vyřešení ještě jednoho závažného úkolu, totiž definitivní prosazení realizace návratu československého armádního sboru z Ruska.

I když ještě v létě 1919 i v části českých politických kruhů existovaly plány pro další vojenské využití těchto jednotek v protibolševickém zápasu, jejichž nejpřednějším představitelem byl nyní už expremiér K. Kramář,⁵⁹ Masaryk i Beneš si byli dobře vědomi, že jak vzhledem ke stavu československých divizí, tak především s ohledem na nálady domácí veřejnosti byly všechny podobné záměry více než problematické. Tím nepříjemnější byl pro československého ministra zahraničí návrh anglického ministra války W. Churchilla, který mezi politiky Lloyd Georgeovy vlády zastával nejvýraznější prointervenční názory, usilující mimo jiné o uznání admirála A. V. Kolčaka za politického reprezentanta Ruska.⁶⁰

Ještě v posledním červnovém týdnu Churchill Benešovi navrhl, aby větší část československých legií, asi 30 000 mužů, podpořila aktivně Kolčaka, a proboujovala si cestu zpět na severozápad směrem Perm - Vjatka - Archangelsk.⁶¹ Za tuto pomoc přislíbil takřka okamžitou přepravu druhé části vojsk z Vladivostoku, netajil ovšem současně

že - jak to resumoval Beneš - „nepřijmeme-li, doprava prý bude trvat nejméně 1 a půl až 2 léta...“ Realisticky uvažující ministr zahraničí si dobře uvědomoval, že „Spojenci, budou-li to chtít provést, že to provedou a lodi nám nedají...“, a zahájil tedy s Churchilllem jednání o navrženém plánu.⁶² V obsáhlém dopise z 23. června před ním ovšem nikterak nezakrýval nesmírnou obtížnost uvažované operace, plynoucí jak z nechuti českých a slovenských legionářů bojovat pod Kolčakovými prapory, tak z nálady veřejnosti.⁶³ Celá záležitost, jejíž komplikovanost umocňovala nechuť většiny britské vlády aktivně se v Rusku vůbec angažovat, se dostala na pořad jednání Heads of Delegations of the Five Great Powers, zde však - také díky Kolčakovým porážkám - ještě v polovině července převážil názor zastávaný také Balfourem, Čechy ze Sibíře evakuovat přes Vladivostok.⁶⁴

Beneš se o nedlouho později pokusil získat právě prostřednictvím Churchilla, a s ním spřízněného generála L. E. Spearse, Brity k výraznějšímu zájmu o Československo jako možné základny Anglie k další penetraci ve střední a východní Evropě.⁶⁵ „...il est excessivement important, pour les Puissances occidentales et particulièrement les évènements dans notre pays et cultiver d'une manière toute particulière les relations avec notre République...“⁶⁶ Takové snahy ale neměly - jistě i vzhledem k ne právě příznivým referencím britského vyslanectví v Praze, které realitu Československa vidělo poněkud jinak - pražádnou naději na úspěch. I tak ovšem mohl být Beneš s výsledky své dosavadní snahy, završené 10. září 1919 podpisem saint-germainské smlouvy, spokojen i v aspektu „anglickém“. To ostatně reflektovalo i jeho první expoziční politice na půdě pražského parlamentu 30. září, kde nejen zmínil „vztahy citové mezi námi a Francií, Anglií, Amerikou a Itálií“ a jejich zesílení, ale vytyčil „politiku v dohodě a přátelství s našimi dosavadními spojenci“ jako hlavní směrnicí i své příští politiky.⁶⁷

5

Snaha o posilování vztahů mladé republiky s oběma anglicky mluvícími velmocemi brzy narazila nejen na limity, dané přirozenými zahraničněpolitickými kalkuly Londýna (i Washingtonu). Československá diplomacie nemohla nezaznamenat ještě koncem stávající fáze mírových jednání v létě 1919 některé skutečné či domnělé kroky Angličanů, které se rozhodně neztotožňovaly se zájmy Prahy. Jejich výraznějším projevem byla v první řadě již zmiňovaná stále zřetel-

nější anglická podpora Rakousku. Stížnosti Vídně, pilně předávané zdejším vyslancem F. Lindleyem, nacházely na Foreign Office i v dalších britských institucích značné porozumění a vedly ještě koncem roku k novým, tu a tam i prvním vážnějším diplomatickým britsko-československým šarvátkám, když Londýn opět (ale zdaleka ne naposledy) podmínil vstřícnost vůči žádostem československé vlády jejím vyplněním přání Rakušanů.⁶⁸

S ještě výraznějším znepokojením byla v Praze sledována aktivita anglické diplomacie v Maďarsku. Na jedné straně se totiž Londýn ostře postavil proti rumunské okupaci východních částí země i maďarské metropole, a už v září 1919 Lloyd Georgeova vláda dokonce vyslala do Bukurešti - formálně jménem celé mírové konference - svého delegáta, vysokého úředníka Foreign Office (a mimochodem známého T. G. Masaryka ještě z let války) George Clerka, aby si vynutila rumunský ústup.⁶⁹ Ve vztahu k pravicovému převratu v samotném Maďarsku, jímž zdejší početní stoupenci předválečného *ancien regime* svrhli epizodickou „odborovou“ vládu a nastolili režim Istvána Friedricha a arciknížete Josefa Habsburského, ale již Angličané tolik energie neprojevovali. Nejvyšší zástupci Dohody sice nebyli ochotni Habsburka v Uhrách akceptovat, jeho odstoupením se ale na charakteru antidemokratického režimu v Maďarsku příliš nezměnilo. Ještě v říjnu byl sice do Budapešti vyslán britský delegát, jímž byl právě zmiňovaný G. Clerk, aby napomohl vytvořit reprezentativní, demokratickou vládu. Výsledek jeho mise v podobě výrazně pravicového kabinetu K. Huszára sotva odpovídal původnímu záměru.⁷⁰ A třebaže Češi nemohli vědět, že i Clerk (v době své budapeštské mise již předurčený za prvního řádného vyslance Jeho Veličenstva do Prahy!) rozvíjel ve svých raportech úvahy o Maďarsku představujícím prý proti svým sousedům „*higher civilisation*“, a apeloval na své představené na Foreign Office, aby prosazovali revizi nedávno vytčených hranic,⁷¹ sotva si na základě svých pozorování i zkušeností z Paříže i Londýna činili v tomto směru iluze. Počátkem následujícího roku pak již československý chargé d'affaires v britské metropoli Ferdinand Veverka varoval otevřeně, že „značná část veřejného mínění, ale i část zodpovědných činitelů na Foreign Office je prouherská...“⁷²

Citovaný postřeh československého diplomata jen doplňoval jeho předcházející upozorňování na nedostatečný, ba často zkreslený obraz mladého Československa mezi Angličany, i na nedůvěru značné části britských vládních kruhů k některým prý radikálně demokratic-

kým opatřením v republice. Tento kritický postoj Angličanů (šířený ostatně od počátku zvláště částí britských vojáků) ještě vzrostl poté, co v Praze počátkem července 1919 nastoupila do úřadu „rudo-zelená“ koalice socialistů a agrárníků v čele se sociálním demokratem Vlastimilem Tusarem, jejíž některé kroky, mimo jiné zahájení pozemkové reformy, se – i když v jen nevelké míře – dotkly i občanů Británie.⁷³ Veverka přičítal kritické pohledy Angličanů jednak úspěšné propagandě polské (a brzy i maďarské), jednak nedostatečné propagaci vlastní, kontrastující s prezentací, kterou podnikaly v metropoli Britské říše vlády jiných nástupnických států středovýchodní Evropy.⁷⁴ Nejvýznamnější příčinu „jistého předsudku“ vedoucích činitelů Foreign Office, v jejímž čele nyní definitivně vystřídal Balfoura lord Nathaniel Curzon,⁷⁵ ovšem československý diplomatický zástupce v Londýně viděl „v nepříznivém podávání zpráv anglickým zastoupením v Praze“.⁷⁶ Historik, mající dnes k dispozici alespoň část depeší Cecila Goslinga – prvního diplomatického zástupce Jeho Veličenstva Jiřího V. v Praze⁷⁷ – i v tištěné podobě, musí dát tomuto tvrzení za pravdu.

Robert B. Lockhart, počátkem dvacátých let obchodní rada britské legace v Praze, vzpomínal ještě po desetiletí ve svých pamětech, že Gosling více než s Čechy sympatizoval při své pražské misi s někdejší monarchistickou, převážně německy mluvící elitou, a takové konstatování lze dnes vztáhnout i na další úředníky britské mise, brzy usazené v Thunovském paláci.⁷⁸ Charakter Goslingových zpráv pro Foreign Office potvrzuje Lockhartovy postřehy, i když je zřejmé, že se vlivem prostředí jeho optika přece jen posunovala v „pročeském“ směru. Diplomat, od počátku se živě zajímající jednak o německou menšinu, jednak o (ovšem zjevně přeháněné) přehmaty „české“ správy na Slovensku, vícekrát psal o „lack of cohesion between the component parts of the Republic“, málo úspěšná válka převážně českých jednotek proti maďarským bolševikům na východě republiky na jaře 1919 tento jeho dojem jen umocnila.⁷⁹ Ještě v srpnu 1919, tedy krátce před definitivním podpisem míru s Rakouskem, z Vídně plukovníkem T. Cunninghamem podněcovaný Gosling navrhoval svým nadřízeným v zahraničním úřadě podniknout sondážní „visit to Sudetenland“ k ověření stížností tamních Němců. To sice Londýn odmítl, na postoji zatímního britského zástupce v Praze i řady jeho kolegů to ale mnoho nezměnilo.⁸⁰

Posoudíme-li Goslingovy názory zračící se v úředních dokumentech, zjistíme, že z českých politiků pozitivně oceňoval pouze prezí-

denta Masaryka, a pak - po jeho návratu z Paříže v září 1919 - také ministra zahraničí Beneše. O prezidentovi vícekrát psal jako o osobnosti vyzařující „distinction and personal charm“, který je ovšem jako „scholar and philosopher... to remote from actualities of life...“⁸¹ Beneše, který před ním zdůrazňoval hned při prvním rozhovoru význam Československa pro Západ a samotnou Anglii zhruba v duchu argumentů vzpomenutých v citovaném dopise W. Churchillovi, charakterizoval přiléhavě jako muže s „high courage and... broadness of his views“, „who sees clearly the difficulties before him but is determined to overcome them by the force of his will...“⁸² O ostatních ministrech zato bez výjimky soudil, že jsou „ignorant and narrow minded“, a také prezidentem i jeho ministrem zahraničí zdůrazňovaný republikanismus Čechů (či Čechoslováků) se mu nezdál zcela důvěryhodný, takže rád hlásil Masarykovy úvahy (byť promítané více do nedávné minulosti než do budoucna) o eventualitě nástupu některého z anglických princů na český trůn.⁸³ Až v následujícím roce, po příchodu prvního britského řádného vyslance do Prahy, kterým byl sir G. Clerk, se dosavadní obraz sotva dotvořeného státu postupně měnil.⁸⁴

Tvůrce pražské zahraniční politiky ovšem musel více než občas prosakující informace o nepříznivých pohledech anglických diplomatů na dění v republice zneklidňovat celkový, na přelomu let 1919-20 již evidentní celkový obrat v politických aktivitách Londýna. Některé z jeho aspektů nebyly s dlouhodobými koncepcemi Masaryka a Beneše v rozporu, spíše naopak. V Praze nesdíleli Paříží, a ovšem i Varšavou prosazované pokračování ozbrojeného boje proti bolševickému režimu, ještě v lednu 1920 Beneš i v parlamentě vyhlásil k vnitřním ruským zápasům neutralitu.⁸⁵ Definitivní odvrát Britů od politiky intervence v Rusku, který se promítl i do vládního memoranda z 24. února 1920, doporučující mimo jiné zemím sousedícím s Ruskem ukončit boje se Sověty,⁸⁶ byl proto logicky posuzován většinou české a slovenské politické reprezentace s porozuměním. Mnohem více se ovšem zájmů republiky dotýkaly silící hlasy v britských politických kruzích o tom, že bude nutno revidovat brzy podmínky již podepsaných mírových smluv jak s Německem, tak s Rakouskem, stejně jako stále zřetelnější ústupky Britů při přípravě textů mírových smluv s Maďarskem (i Tureckem).

O potřebě revize mírových smluv hovořila již od přelomu let 1919 a 1920 otevřeně řada opozičních politiků v čele s liberálem Herbertem Asquithem, i zástupci labouristů v parlamentu i mimo parlament.⁸⁷ Mnohem závažnější ale bylo, že ještě v únoru 1920 relativizoval plat-

nost smluv i sám ministr zahraničí lord Curzon, když ve sněmovně lordů vyhlásil, že nevěří v jejich „sakrosanktnost“ a „že je toho náhledu, že velká část těchto ustanovení během času musí být nevyhnutelně změněna“.⁸⁸ V Dolní sněmovně sice lord-strážce pečeti Lloyd Georgeova kabinetu (a šéf konzervativní strany) Bonar Law dosavadní zahraniční politiku včetně podepsaných mírových smluv proti jejich kritikům úporně hájil. Zřetelné náběhy k revizionistickým tendencím vůči sotva dotvořenému mezinárodnímu systému však nemohly v Praze zůstat nepovšimnuty, tím spíše že způsobovaly stále patrnější rozchod kurzů mezi Anglií a Francií, tedy zánik jedné z premis, na kterých chtěla být budována i bezpečnost ČSR.

Nejvýraznější obavy vzbudily podobné prorevizní nálady, jež se objevily v souvislosti s konečně zahájeným finálním jednáním v Paříži v lednu 1920 o mírovou smlouvu s Maďarskem.⁸⁹ Ačkoliv byly hranice nového Maďarska určeny již v polovině června předchozího roku, bylo zjevné, že se vláda v Budapešti nevzdala ani nyní pokusu o obhájení integrity Svatoštěpánské koruny, a že nalezne přinejmenším pro část svých požadavků v Londýně (a také v Římě) vlivné přímluvce. Československé vyslanectví v Londýně informovalo své nadřízené v Praze už počátkem roku o stupňující se maďarské propagandě v britských vládních kruzích, přičemž za zvláště nebezpečnou mělo tu její část, jež operovala s návrhy, „aby Uhry staly se jakýmsi střediskem nové podunajské federace“ – tedy nápady, které korespondovaly s náladou velké části rozhodujících britských míst.⁹⁰ Situace byla o to vážnější, že se Maďarům podařilo své argumenty zveřejňovat nejen ve značné části britského tisku v čele s *Manchester Guardian*, ale že našli zastánce i mezi vyššími úředníky Foreign Office včetně stálého podsekretáře Ch. Hardinga.⁹¹ Navíc nezůstaly tajemstvím hospodářské zájmy Angličanů v Maďarsku, jejichž symptomem byla i volba prvního anglického delegáta do Pešti, sira Thomase Hohlera, který se brzy stal nejpřednějším advokátem maďarských žádostí i obhájcem horthyovského režimu.⁹² V neposlední řadě pak byla zjevná i jistá obava Britů z posílení „panslavismu“ v této části Evropy.

I když se vyslanectví ČSR dařilo za pomoci prof. R. Seton-Watsona, a především Wickhama Steeda, v té době stále ještě vedoucího redaktora *The Times*, maďarské propagandě částečně čelit (a pozitivně ovlivňovat i rozhodování Foreign Office), možnost revidování reálně již existujících hranic i dalších navržených klauzulí stále hrozila. Tím spíše, když se v polovině února 1920 zdálo, že mírová jednání budou pokračovat přímo v metropoli na Temži.

V polovině února 1920, po odevzdání maďarské odpovědi na podmínky mírové smlouvy, vystupňovala československá diplomacie svoji aktivitu v Paříži i v Londýně, aby završila svůj zápas o definitivní potvrzení politicko-geografické struktury „nové“ střední Evropy. V obou metropolích tehdy došlo i k prvním společným diplomatickým akcím zástupců ČSR, Rumunska a Království Srbů Chorvatů a Slovinců, které měly především zcela eliminovat hrozbu územních změn.⁹³ I díky skupině úředníků Foreign Office, ještě z doby světové války nakloněných problémům donedávna „potlačených“ národů, se podařilo už v průběhu února revizní tendence výrazně oslabit.⁹⁴ Sotva bylo ale odvráceno toto nebezpečí, již se objevilo nové v podobě možného diktátu volného obchodu mezi nástupnickými státy zástupci „velké“ Dohody. Zde se sice již podobnou jednotnou frontu budoucí „Malé dohody“ beze zbytku držet nepodařilo,⁹⁵ maďarské žádosti ale nebyly nakonec vyplněny ani v tomto aspektu.

Nejdramatičtějším momentem jednání bylo jistě londýnské zasedání Supreme Council 3. března. Proti stávajícím podmínkám míru s Maďary tu totiž vystoupil velmi vehementně sám Lloyd George, operující mimo jiné údajem o 2, 7 milionech občanů maďarské menšiny v sousedních státech. V diskusi o Československu britský premiér varoval, že bude „suffer from violent appendicitis, and sooner or later an operation would become necessary, under which Czechoslovakia might very well collapse“.⁹⁶ Ale ačkoliv se k tomuto názoru přiklonil i šéf italské delegace, premiér Francesco Nitti, změny v územních klauzulích chystané mírové smlouvy se nakonec nepodařilo Maďarům a jejich zastáncům prosadit.

V klíčovém zasedání ministrů zahraničí v budově Foreign Office o pět dnů později Velkou Británii zastupoval lord Curzon, který „protoappeaserská“ východiska svého ministerského předsedy nesdílel. Průběh hranic byl ponechán tak, jak byl schválen v červnu předchozího roku.⁹⁷ Ještě 10. března mohl F. Veverka do Prahy hlásit, že „technické komisi pro trasování hranic přenechány nepatrné praktické změny... Ekonomické otázky budou řešeny komisí v Paříži. Někjakých změn netřeba se obávat...“⁹⁸

Při tom již zůstalo - 6. května odevzdala rada velvyslanců maďarské delegaci odpovědi na její únorové protinávrhy, které vesměs vycházely v zásadě z původních návrhů z 15. ledna. Ty pak také maďarští diplomaté museli 4. června v Trianonu, spolu se zástupci dalších zúčastněných stran včetně ministra zahraničí ČSR, E. Beneše,

podepsat.⁹⁹ Následná ratifikace tohoto dokumentu maďarskou sněmovnou koncem července téhož roku také formálně završila diplomatický zápas za dotvoření československého státu a fakticky i celé „nové“ střední Evropy, i když si žádný pozorovatel nemohl dělat iluze o tom, že by politické zápasení – nejen v Podunají – skončilo.

Šéf československé diplomacie se po vítězném návratu z metropole na Seině nijak netajil konstatováním, že „celá Evropa jest stále ještě rozrušena“, přičemž „neklid a strach jeví se především ve všech malých státech centrální Evropy, jak uvnitř, tak navenek...“¹⁰⁰ Československý program nejen pro republiku, ale pro celou oblast střední Evropy, byl nicméně jasný – „rekonstruovat... v dohodě s těmi, kteří mají stejné zájmy, stejné cíle a stejně cítí jako my...“ Na této programové devíze pak chtěli Masaryk a Beneš založit i další poměr republiky k západním demokraciím včetně Velké Británie.¹⁰¹

Poznámky

- ¹ Srov. T. G. MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*. Praha 1925, s. 437–438.
- ² Z nich nejdůležitější bylo jistě memorandum *The Germans in the Czechoslovak Lands, especially in Bohemia* z 9. prosince sepsané pro T. G. Masaryka zřejmě V. Noskem, sekretářem právě organizovaného československého vyslanectví v Londýně, a určené – dle obalu na jednom z průklepů – „for private circulation...“ AMZV, Pařížský archiv (dále jen PA), kniha 15, č. 1560. Dokument hájil územní celistvost zemí České koruny, čímž tedy jednak obhajoval právě probíhající likvidaci německých provincií v českém pohraničí československými vojenskými skupinami, jednak předjímal oficiální požadavky československé delegace na mírové konferenci.
- ³ T. G. MASARYK, *Cesta demokracie*. Soubor projevů za republiky. I. 1918–1920. Praha 1933, s. 47–48.
- ⁴ Nejvýrazněji to ukazovala jednak francouzská vojenská aktivita ve vlastním Podunají, nejlépe symbolizovaná činností mise plukovníka F. Vixe v Budapešti, jednak první vojenské kontakty Paříže s Prahou a Varšavou, které rychle vyústily do podpisu prvních vzájemných dohod a následného vyslání vojenských misí do Československa a Polska.
- ⁵ Srov. přehledně např. M. NOWAK-KIELBIKOWA, *Polityka Wielkiej Brytanii wobec Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1918–1921*. Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej 6, 1970, zvl. s. 90–110.
- ⁶ Samotná Velká Británie ztratila celkově v době války zhruba 744 000 obyvatel, se ztrátami vojsk dominií a Indie bývají její ztráty vyčíslovány počtem 947 000; srov. např. W. N. MEDLICOTT, *Contemporary England, 1914–1964*. London 1967, s. 73. I tyto ztráty byly ovšem podstatně menší, nežli ztráty Francie, Německa a Ruska, které navíc dále ničila občanská válka.
- ⁷ F. OWEN, *Tempesteous Journey. Lloyd George. His Life and Times*. London 1954, s. 503–505; CH. L. MOWAT, *Britain between the Wars, 1918–1940*. London 1964,

- s. 3n. Lloyd Georgeova koaliční vláda se nyní opírala o většinu 526 poslanců z celkových 707 poslanců.
- ⁸ Srov. zvláště W. N. MEDLICOTT, *Contemporary England*, s. 75–77.
- ⁹ Ty byly mnohdy nadsazeně přičítány mj. nově vzniklým hranicím v některých oblastech včetně střední Evropy a s nimi souvisejícím ekonomickým nacionalismům nových států, které komplikovaly pochopitelně britský odbyt. Srov. poznámky dobového pozorovatele, A. SIEGFRIED, *Dnešní Anglie. Její hospodářský a politický vývoj*. Praha 1926, zvl. s. 109n.
- ¹⁰ Viz např. R. F. FOSTER, *Modern Ireland, 1600–1972*, London 1988, s. 494n.
- ¹¹ Podrobně např. G. A. CRAIG, *The British Foreign Office from Grey to Austen Chamberlain*, in: G. CRAIG, F. GILBERT, *The Diplomats, 1919–1939*. Princeton 1953, s. 19–24.
- ¹² Srov. zvláště P. KENNEDY, *The Realities behind Diplomacy. Background influences on British external policy 1865–1980*. London, 1985, zvl. kap. 5.
- ¹³ Nejednoduchá osobnost D. Lloyd George i aktivity jeho kabinetu válečného i poválečného byly už předmětem mnoha studií, které si ovšem většinou všimají především problémů vnitřních, eventuálně vztahu Británie k jednotlivým velmocím; vedle už cit. biografie Fr. Owena (viz pozn. č. 7) srov. např. Th. JONES, *Lloyd George*. London 1951, zvl. kap. 6; A. J. P. TAYLOR (ed.), *Lloyd George: twelve essays*. London 1971; K. O. MORGAN, *Consensus and Disunity: the Lloyd George coalition government, 1918–1922*. Oxford 1979; připomenutí si zaslouží ruská biografie K. B. VINOGRADOVA, *Devid Lloid Džordž*. Moskva 1971, zvl. kap. 9 a 10. Dodejme jen, že nejrozsáhlejší práce J. GRIGGA dospěla zatím ve svém třetím svazku jen do roku 1916. Prakticky úplný přehled literatury (a také relevantních problémů) viz in: Ch. WRIGLEY, *Lloyd George*. London 1992 (a další vyd.), kde je na s. 157–166 podrobná bibliografie.
- ¹⁴ Srov. brilantní úvod k: W. N. MEDLICOTT, *British Foreign Policy since Versailles*. London 1940, s. 1n. Autor k těmto dvěma základním cílům přidal ještě vůli Londýna „to defend small nations from aggression“, ovšem jen „in some circumstances...“
- ¹⁵ Srov. W. N. MEDLICOTT, *Contemporary England*, s. 139.
- ¹⁶ Viz podrobně např. D. R. WATSON, *The Making of Treaty of Versailles*, in: N. WAITES (ed.), *Troubled Neighbours: Franco-British Relations in the Twentieth Century*, London 1971, s. 70–72, nověji např. P. M. H. BELL, *France and Britain, 1900–1940, Entente and Estrangement*. London 1987, s. 115–116.
- ¹⁷ Poslední podrobný přehled o jednání konference poskytuje sborník: M. BOEMEKE, G. FELDMAN, E. GLASER (eds.), *The Treaty of Versailles. A Reassessment after 75 years*. Cambridge UP.
- ¹⁸ Když americký senát přes veškerou Wilsonovu snahu v březnu 1920 definitivně neratifikoval versailleskou mírovou smlouvu, padla tím i anglo-americká garance Francie. (Srov. např. R. H. FERRELL, *Woodrow Wilson and World War I, 1917–1921*. New York 1986, s. 157–177; J. KIWERSKA, *Między izolacjonizmem a zaangażowaniem. Europa w polityce Stanów Zjednoczonych od Wilsona do Roosevelta*. Poznań 1995, s. 91–95. Londýnská politika se ovšem *via facti* nikdy aliance s Paříží nevzdala, i když nebyla kodifikována do spojenecké smlouvy.
- ¹⁹ Do Prahy byl ještě koncem listopadu 1918 tajně vyslán důstojník britské Military Intelligence, kapitán Moewen, jak oznamovala Benešovi britská War Office přípisem z 29. listopadu. AMZV, PA, k. 6, č. 561. První britský diplomatický zástupce, dr. Cecil Gosling, přijel do Prahy počátkem ledna 1919.
- ²⁰ Public Record Office, London-Kew (dále jen PRO), Foreign Office (dále jen FO) 371, f. 4353. Cit. dle R. HOFFMANN, *The British Military Representative in Vienna, 1919*, SEER 1974, s. 254.
- ²¹ Srov. nyní přehledně G. BÁTONYI, *Britain and Central Europe, 1918–1933*. Oxford 1999, zvl. kap. 2 a 3.
- ²² O Cunninghamových názorech konec konců vypovídají nejlépe příslušné pasáže jeho vlastních memoárů, T. A. MONTGOMERY-CUNNINGHAME, *Dusty Measure*:

- A Record of Troubled Times*. London 1939, s. 303n. Mimochodem – samotná existence Československa se tomuto britskému důstojníkovi jevila „*contrary to the lessons of history, geography, economics, morality and common sense...*“ (Tamtéž). V Praze nezůstaly Cunninghamy názory, časem prosáknuvší i do rakouského tisku, zcela utajeny – viz např. AMZV, PA, k. 6, č. 579, Štěpánkova informace Benešovi do Paříže.
- ²³ Profil této skupiny, do níž vedle Seton-Watsona a tehdejšího šéfredaktora *The Times* Wickhama Steeda náležel např. přední úředník PID při Foreign Office R. Leeper (i další diplomaté) načrtl nejlépe H. HANAK, *The New Europe, 1916–1920*. SEER 1961, zvl. s. 384n.
- ²⁴ Documents on British Foreign Policy (dále jen DBFP), ser. I, vol. 7, č. 112.
- ²⁵ Jejich nejkřiklavějším projevem byl dopis vyslance J. Addisona O. Sargentovi z 25. 1. 1932, PRO, FO, 371, f. 15900, srov. blíže kap. 8 a další.
- ²⁶ Naznačuje to mj. Benešův dopis Š. Osuskému, prvnímú řádnému diplomatickému zástupci v Londýně, z 29. 12. 1918, AMZV, PA, k. 16, č. 1631. Podrobně k těmto Benešovým jednáním srov. např. D. PERMAN, *The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic history of Czechoslovak Boundaries, 1914–1920*. Leiden 1962, s. 84–85.
- ²⁷ AMZV, PA, k. 15, Noskova situační zpráva z 9. 1. 1919.
- ²⁸ AMZV, PA, k. 15., č. 1508, Osuský Benešovi do Paříže 22. 12. 1918; tamtéž, Noskova zpráva z 9. 1. 1919. Nosek přímo psal, že „velmi silné je zaujetí proti nám, jako bychom chtěli vyhladovět Vídeň. Těto sugesci Vídeňáků podlehl nejen korespondenti anglických a jiných spojeneckých listů, ale i angličtí oficiální zástupci...“
- ²⁹ Viz AMZV, PA, k. 6, č. 634. Benešův dopis H. Nicolsonovi z 25. 7. 1919.
- ³⁰ H. NICOLSON, *Peacemaking 1919. Reminiscences of the Paris Peace Conference*. London 1933, s. 239–240, záznam k 16. lednu.
- ³¹ D. PERMAN, *The Shaping of the Czechoslovak State*, s. 102n.
- ³² Srov. podrobně J. VALENTA, in: *Češi a Poláci v minulosti. 2. Období kapitalismu a imperialismu*, Praha 1967, s. 446–448; z polské strany naposledy M. K. KAMIŃSKI, *Polityczne aspekty czeskiego najazdu na Śląsk cieszyński w styczniu 1919 roku*. Prace Komisji Środkowoeuropejskiej II, Kraków 1994, s. 109–123.
- ³³ K postoji Angličanů k tomuto konfliktu (i jeho následující genezi) viz podrobně N. DAVIS, *Wielka Brytania a plebiscit cieszyński 1919–1920*. Sobótka 21, 1972, s. 139n; jen bibliograficky je již možno zaznamenat velkou monografii M. K. KAMIŃSKÉHO, *Konflikt polsko-czeski 1918–1921*. Warszawa 2002, která se postojů velmocí k různým fázím sporu dotýká.
- ³⁴ Srov. např. Benešův telegram Masarykovi z 27. 1. 1919, in: Z. ŠOLLE (ed.), *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919*, Praha 1994, II, č. 21, s. 161.
- ³⁵ Srov. podrobně D. PERMAN, *The Shaping of the Czechoslovak state*, s. 117–119. Britským delegátem v komisi byl pluk. B. J. B. Coulson.
- ³⁶ Benešův dopis Balfourovi z 21. 3. 1919 viz v AMZV, PA, k. 6, č. 588. Přitom ovšem Beneš připouštěl – stejně jako v prosinci 1918 – možnou rektifikaci hranic s Německem na Chebsku, Rumbursku a Frýdlantsku!
- ³⁷ Srov. stále nejdostupnější, i když ne zcela spolehlivé vydání těchto memorand: H. RASCHHOFER, *Die tschechoslowakische Denkschriften für die Friedenskonferenz vo Paris, 1920/1920*. Berlin 1937, a k tomu Benešův komentář: X. Y., *Germany and Czechoslovakia. By an active and responsible Czechoslovak Statesman. Vol. 2, Czechoslovakia at the Peace Conference and the present German-Czechoslovak discussion*. Prague 1937. Přehledně o aktivitě československé delegace v Paříži informuje A. KLIMEK, *Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles*. Praha 1989.
- ³⁸ Srov. D. PERMAN, *Shaping of the Czechoslovak State*, s. 131.
- ³⁹ Nicolsonovi také Beneš navrhol možné československé ústupky v některých oblastech čs. pohraničí výměnou za části Kladska. Na tyto Benešovy návrhy upozornil mj. G. LIAS, *Beneš of Czechoslovakia*. London 1941, s. 140n. Podle R. W. SETON-WATSONA, *A History of the Czechs and Slovaks*. London 1943, s. 326, byl Beneš přípra-

- ven akceptovat i výraznější rektifikace hranic, jak je navrhol francouzský generál Lerond, jejichž realizace by byla snížila počet Němců nejméně o 800 000, české prameny to ale nepotvrzují.
- ⁴⁰ Ch. SEYMOUR, *Czechoslovak Frontiers*. Yale Review 28, 1938/39, s. 277.
- ⁴¹ Viz např. D. PERMAN, *Shaping of the Czechoslovak State*, s.153n. Speciálním problé-
mům, např. otázce Podkarpatské Rusi, či celé záležitosti Lužických Srbů, se zde samozřejmě nelze podrobněji věnovat, odkazují na novější práce, např. P. MOSNÝ, *Podkarpatská Rus: Nerealizovaná autonomia*. Bratislava 2001; Fr. W. REMES, *Die Sorbenfrage 1918/1919. Untersuchung einer gescheitern Autonomiebewegung*. Bautzen 1994.
- ⁴² Srov. jeho znění v D. LLOYD GEORGE, *The Truth about the Peace Treaties*. London 1938, cit. z polského překladu: *Prawda o traktacie Wersalskim*, I, Warszawa 1939, s. 365–373, o jeho vzniku např. A. LENTIN, *Guilt at Versailles. Lloyd George and the Pre-
-history of Appeasement*. London 1985, s. 47–49.
- ⁴³ Viz podrobně D. PERMAN, *Shaping of the Czechoslovak State*, s. 173–174; P. S. WAN-
DYCZ, *France and her Eastern Alliance 1919–1925. French-Czechoslovak-Polish Relations
from the Paris Peace Conference to Locarno*. Minneapolis 1962, s. 58–59.
- ⁴⁴ Viz A. J. MAYER, *Politics and diplomacy of Peacemaking: Containment and Counterrevolution
at Versailles, 1918–19*. New York 1968.
- ⁴⁵ Srov. podrobně Z. L. NAGY, *The Mission of General Smuts to Budapest, April 1919*. Acta
Historica Hungarica 11, 1965, s. 176–180, naposledy M. ORMOS, *From Padua to Trian-
-on, 1918–1920*. Budapest 1990, s. 224–227.
- ⁴⁶ Vedl je především jejich tamní vojenský delegát Williams-Freeman, viz podrobně
F. T. ZSUPPÁN, *The Hungarian Soviet Republic and the British military representatives,
April–June 1919*. SEER 47, 1969, s. 204n.
- ⁴⁷ Např. v dopise z 11. června Beneš Masarykovi psal, že Spojenci „nechápu a nepo-
-chopí situaci. Lloyd George je úplně v rukách travaillistů, má strach dotknout se
bolševiků a spojení s Němci [tj. Maďarů – J. D.] nevidí a nepochopí...“ Z. ŠOLLE (ed.),
Masaryk a Beneš ve svých dopisech, č. 66, s. 275.
- ⁴⁸ Srov. naposledy podrobně M. HRONSKÝ, *Boj o Slovensko a Trianon, 1918–1920*.
Praha 1998, zvl. s. 163–188, tam v poznámkách uvedena i další literatura.
- ⁴⁹ Anglický chargé d'affaires G. Gosling dokonce ještě v červenci t. r., již po úspěšné
československé protiofenzivě, pochyboval, zda „French military support alone will
be sufficient to enable Bohemia to maintain its position as an independent Nation...“
DBFP, ser. I, vol. 6, č. 1, s. 1–4.
- ⁵⁰ Srov. podrobně D. PERMAN, *Shaping of the Czechoslovak State*, s. 224–225, nověji např.
J. KLÍMKO, *Politické a právní dějiny hranic předmnichovské republiky (1918–1938)*. Brati-
-slava 1987, s. 84–85; M. ORMOS, *From Padua to Trianon*, s. 296–299.
- ⁵¹ D. PERMAN, *Shaping of the Czechoslovak State*, s. 195–196.
- ⁵² Srov. Komentář rakouské delegace z 10. 6. 1919 k návrhu mírové smlouvy z 2. červa-
-na, otištěný in: N. ALMOND, R. H. LUTZ (ed.), *The Treaty of St. Germain. A Docu-
-mentary History of Its Territorial and Political Clauses*, Stanford 1935, č. 63, s. 204–209.
K tomu naposledy D. JEZIORNY, *Stanowisko rządu Karla Rennera w kwestii granic
austriacko-czechosłowackiej w czasie Konferencji Pokojowej w Paryżu w roku 1919*. AULodz-
-ensis, Folia Historica 69, 2000, s. 101–130.
- ⁵³ Stalo se tak telegrafickým příkazem z lodi George Washington 2. 7. 1919 státnímu
sekretáři Lansingovi, jak ukázala D. PERMAN, *Shaping of the Czechoslovak State*,
s. 206–207.
- ⁵⁴ AMZV, PA, k. 6, č. 658. Benešův dopis W. Churchillovi z 19. 7. 1919.
- ⁵⁵ Cit. dle záznamu Meeting of the Heads of Delegations of the Principal Allied and
Associated Powers z 25. 8. 1919, DBFP, Ser. I, vol. 1, č. 42, s. 510. Podobný názor
ostatně zastával v předchozích jednáních i Balfourův poradce prof. James Headlam-
-Morley.
- ⁵⁶ Viz DBFP, ser. I, vol. 1, zvl. č. 7 a 8, s. 38n a 50n.

- ⁵⁷ Srov. DBFP, ser. I, vol. 1, č. 28, s. 329. Na druhé straně se Benešovi podařilo zabránit, aby byl do textu smluv zařazen článek o povinném zásobování Rakouska příslušnými kontingenty uhlí. AMZV, PA, k. 6, č. 634. K celému problému viz naposledy D. JEZIORNY, *Sprawa ochrony praw mniejszości żydowskiej w Polsce w dobie konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 roku*. Acta Universitatis Lodziensis, 1995, s. 37–59; C. FINK, *The minorities Question at the Paris Peace Conference: The Polish minority Treaty, June 28, 1919*, in: M. BOEMEKE, G. FELDMAN, E. GLASER (eds.), *The Treaty of Versailles. A Reassessment after 75 years*, s. 249n.
- ⁵⁸ Detaily tohoto sporu ani postoje Britů k němu není možno v této knize podrobněji rozebírat, je možné odkázat na stále užitečné pasáže citované monografie D. PERMAN, *Shaping of Czechoslovak State*, zvl. kap. 10.
- ⁵⁹ První československá vláda v čele s K. Kramářem odstoupila 8. července po vítězství sociálních demokratů ve volbách do obecních zastupitelstev. Nové vládě, složené ze socialistů, národních (českých) socialistů a agrárníků předsedal sociální demokrat Vlastimil Tusar.
- ⁶⁰ R. H. ULLMAN, *Britain and the Russian Civil War*. Princeton 1968, s.152n; M. GILBERT, *Churchill. A Life*. London 1993, zvl. s. 281–286 aj.
- ⁶¹ R. H. ULLMAN, *Britain and the Russian Civil War*, s. 188–189.
- ⁶² Srov. Benešův dopis Masarykovi z 23. 6. 1919, in: Z. ŠOLLE (ed.), *Masaryk a Beneš ve svých dopisech*, č. 72, s. 292–294.
- ⁶³ AMZV, PA, k.6, č. 656, Benešův list W. Churchillovi z 23. 6. 1919.
- ⁶⁴ Viz DBFP, ser. I, vol. 1, č. 7, Notes of a Meeting of the Heads of Delegations of the Five Great Powers, 9. července, s. 43–44, v širších souvislostech R. ULLMAN, *Britain and the Russian Civil War*, chap. V., s. 171n.
- ⁶⁵ Beneš se s tímto vlivným generálem (a později konzervativním poslancem), náležejícím – a to až do let druhé světové války – k blízkým přátelům W. Churchilla, poznal již dříve, v letech „válečných“, v Paříži. Se Spearsem se ale setkal vícekrát i v následujících letech, mj. v březnu 1938, kdy se jej pokoušel přesvědčit, že by Británie měla podporovat Československo i za cenu války s nacistickým Německem. Srov. kap. 13.
- ⁶⁶ AMZV, PA, k. 6, s. 658. Benešův dopis Churchillovi z 19. 7. 1919.
- ⁶⁷ E. BENEŠ, *Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá*. Projevy a úvahy z r. 1919–1924. Praha 1924, s. 26–27.
- ⁶⁸ Poté co si první britský vyslanec ve Vídni F. O. Lindley vícekrát stěžoval v Londýně na to, že Češi komplikují zásobování Rakouska a že brání vzájemnému obchodu (srov. mj. F. L. CARSTEN, *The First Austrian Republic, 1918–1938. A Study based on British and Austrian Documents*. Gower 1987, s. 11–12), nařídil dokonce ministr zahraničí Curzon Goslingovi, aby pohrozil pražské vládě, že „unless concrete evidence is soon forthcoming that they are actively stimulating the supply of coal to Austria, they cannot count on the support of His Majesty's Government when the times comes to consider economic proposals for the development of Czechoslovakia...“ DBFP, I, vol. 6, č. 385, s. 518; Curzon do Prahy 19. 12. 1919.
- ⁶⁹ Srov. např. M. ORMOS, *From Padua to Trianon, 1918–1920*. Budapest 1990, s. 351n; naposledy G. BÁTONYI, *Britain and Central Europe, 1918–1933*, kap. 10.
- ⁷⁰ Srov. k tomu podrobně např. A. GAJANOVA, *Politika Velké Británie v podunajské oblasti po první světové válce*. ČsČH 12, 1964, zvl. s. 832–833, obsahující i odkazy na tištěné britské dokumenty, jež tu nemá smysl opakovat. Z maďarské strany viz podrobně např. T. L. SAKMÝSTER, *Great Britain and the Making of the Treaty of Trianon*, in: K. B. KIRALY, P. PASTOR, I. SANDRES (eds.), *War and Society in East Central Europe*. Vol. 6. *Essays on World War I: Total War and Peacemaking. A Case Study on Trianon*. New York 1982, s. 121–122, naposledy G. BÁTONYI, *Britain and Central Europe, 1918–1933*.
- ⁷¹ Viz DBFP, ser. I, vol. 2, č. 33, příloha, Clerkova zpráva z 29. 11. 1919. Clerk tu mj. psal, že „it is impossible to see a higher civilisation hopelessly mishandled by those

- who are still learns in the art of Government (tedy Čechy a Rumuny), without some sympathy for the victims (tj. Maďary) and without some compunctions for one's share in what is happening...“
- ⁷² AMZV, PZ Londýn 1920, Veverkův dopis E. Benešovi z 8. ledna, podobně dopis téhož do Prahy z 14. února atd.
- ⁷³ Kolize britských občanů s československým státem plynuly převážně z neprovedené desekvestrace jejich majetku (který ovšem obstarala ještě rakousko-uherská vláda po srpnu 1914), v několika ojedinělých případech pak i ze zákonů o pozemkové reformě. Srov. jejich vyčerpávající přehled v PRO, FO 371, f. 5830, Annual Report 1920, p. 16–18.
- ⁷⁴ Srov. např. AMZV, PZ Londýn 1919, Veverkova zpráva č. I/5887 z 22. října, v níž upozorňoval na snahu polského londýnského zastupitelského úřadu, vedeného knížetem A. Sapielou, vylíčit ČSR „jako exponenty radikálního ultrademokratismu“. Již počátkem září pak tentýž diplomat upozorňoval na skromnost československého zastoupení v britské metropoli ve srovnání s Poláky i dalšími nástupnickými státy, AMZV, PA, k. 15, Veverkova zpráva do Paříže č. I/4884 z 9. září.
- ⁷⁵ Lord Curzon byl oficiálně jmenován ministrem zahraničí v Lloyd Georgeově kabinetu již v lednu 1919; do 29. 10. 1919 však zahraniční úřad vedl A. Balfour, teprve po tomto datu přešlo reálné vedení na Curzona. Srov. H. NICOLSON, *Curzon: The last Phase, 1919–1925. A Study in Post-War Diplomacy*. London 1933, zde užíván něm. překlad: *Nachkriegsdiplomatie*. Berlin 1934, s. 60.
- ⁷⁶ AMZV, PZ Londýn 1919, Veverkova zpráva I/5888 z 21. října.
- ⁷⁷ Jejich výbor je otištěn především v DBFP, ser. I, vol. 6; originály těchto zpráv jsou dnes bohužel zahraničnímu badateli obtížně přístupné, neboť veškerá diplomatická korespondence týkající se nástupnických států v roce 1919, je v PRO, FO 371, stále uložena poněkud nepřehledně pod sumárním označením *Austria-Hungary*. Vzhledem k jejímu rozsahu (celkem 59 svazků) je její systematické prostudování bez dlouhodobějšího pobytu v Londýně prakticky vyloučené.
- ⁷⁸ R. H. B. LOCKHART, *Ústup ze slávy*. Praha 1937, s. 56. Taková optika byla žet mezi anglickými diplomaty, působícími v meziválečném Československu, spíše pravidlem, přičemž její vrchol zaznamenal ve svých občas vůči Čechům až nenávistně vyrocených hlášeních již zmiňovaný J. Addison v první polovině třicátých let.
- ⁷⁹ Viz zvl. DBFP, ser. I, vol. 6, č. 1, Gosling z Prahy 23. 6. 1919, ještě výrazněji tamtéž, č. 36, Gosling z Prahy 11. července.
- ⁸⁰ Viz Cunninghamovo memorandum o Sudetech ze 17. 7. 1919, zaslané přes Londýn Balfourovi do Paříže, DBFP, ser. I, vol. 6, č. 92, příloha, a Curzonův dopis Balfourovi z 6. září t. r., v němž jasně upozornil, že „such a visit would be looked on with considerable suspicion by the Czecho-Slovak Government...“ (tamtéž, č. 161, s. 207–208). 13. září pak Curzon přikázal Goslingovi cesty tohoto druhu nepodnikat, tamtéž, s. 173, s. 232–233.
- ⁸¹ Viz např. DBFP, ser. I, vol. 6, č. 1, s. 3; č. 103, s. 142–144 atd.
- ⁸² DBFP, ser. I, vol. 6, č. 228, s. 306, Gosling do Londýna 24. 10. 1919. Podobně viz č. 257, s. 335–336, Gosling do Londýna 6. listopadu.
- ⁸³ „He [Masaryk – J. D.] believed that the future form of Government of Bohemia would be republican, but if monarchy should be under contemplation, he was strongly of opinion that the throne should be offered to an English prince...“ DBFP, ser. I, vol. 6, s. 103, s. 144. V takových pocitech ostatně Goslinga utvrzovaly mnohdy sotva promyšlené výroky některých československých osobností, např. generála Josefa Šnejdárka, který se 4. 12. 1919 dokonce Goslinga tázal, zdali by některý z anglických princů nepřijal českou korunu. DBFP, ser. I, vol. 6, č. 353, Gosling do Londýna 5. prosince.
- ⁸⁴ G. Clerk předal jako první řádný vyslanec Jeho Veličenstva prezidentu Masarykovi své pověřovací listiny v únoru 1920, k jeho osobě a také názorům na Československo viz blíže následující kapitolu.

- ⁸⁵ Srov. Benešův parlamentní projev z 31. 1. 1920, in: E. BENEŠ, *Problémy nové Evropy*, zvl. s. 51–52.
- ⁸⁶ Viz AMZV, PZ Londýn 1920, materiál „Anglie a Rusko“ z konce února, sestavený P. Laichterem a tamtéž, materiál: „Mírová konference“, dat. k 8. 3. 1920.
- ⁸⁷ Srov. o tom sérii materiálů, zaslaných do Prahy československým vyslanectvím v Londýně počátkem března 1920, zvláště soubory „Asquithův program“ a „Anglie a Central Europe“.
- ⁸⁸ AMZV, PZ Londýn 1920, Laichterova situační zpráva čj. 1809/20.
- ⁸⁹ Srov. podrobně např. M. ORMOS, *From Padua to Trianon*, s. 373n; z československé strany naposledy M. HRONSKÝ, *Boj o Slovensko a Trianon*, s. 238n.
- ⁹⁰ AMZV, fond Mírová konference a reparace, k. 49, Noskova zpráva č. I/7459 z 6. 1. 1920.
- ⁹¹ K tomu podrobně G. BÁTONYI, *Britain and Central Europe, 1918–1933*, zvl. kap. 10 a 11.
- ⁹² „High Commissioner“ (jak zněl úřední titul) Thomas B. Hohler, známý anglický velkopřemyslník, se snažil – podobně jako jeho kolega Cunningham ve Vídni – přesvědčit své představené ve Foreign Office, že územní i hospodářské klauzule Trianonu je třeba změnit v maďarský prospěch. V Budapešti působil až do r. 1924, kdy byl vystřídán „kariéřním“ diplomatem C. A. Barclayem. (Srov. i jeho memoáry, T. B. HOHLER, *Diplomatic Petrel*. London 1942). Maďarům ovšem stranil i šéf tzv. Dunajské komise admirál E. T. Troubridge, který se mj. dostal pro své vystupování ještě r. 1919 do několika konfliktů i s francouzskými důstojníky v Bratislavě. Podle jihoslovanských a rumunských informací právě Troubridge doporučoval Londýnu, aby kupoval akcie všech významných maďarských podniků, resp. aby do nich investoval anglický kapitál. Srov. Veverkovu zprávu z 24. února AMZV, PZ Londýn 1920.
- ⁹³ Srov. AMZV, Telegramy došlé 1920, Veverkovy telegramy z 17. února a 23. února. Argumenty československé, jugoslávské a rumunské delegace byly shrnuty do společného memoranda z 20. 2. 1920, viz AMZV, f. MKR, kart. 49.
- ⁹⁴ Srov. T. H. SAKMYSTER, *Great Britain and the Making of the Treaty of Trianon*, s. 122–124.
- ⁹⁵ Alespoň československý chargé d'affaires si stěžoval, že rumunský ministerský předseda, tehdy pobývajícím v Londýně, „je ochoten dokonce jako ultima ratio (tj. za opuštění ideje rektifikace hranic) přijmout volný obchod... Zvýší tím nátlak Angličanů na nás...“ Veverka z Prahy 23. února, tamtéž.
- ⁹⁶ DBFP, ser. I, vol. 7, č. 46. Notes of an Allied Conference, 3 March 1920, s. 386–387.
- ⁹⁷ DBFP, ser. I, vol. 7, č. 54. British Secretary's Notes of a Conference of Ambassadors and Foreign Ministers, March 8, s. 440–449, tamtéž otištěna i v zásadě pročeskoslovenská memoranda Allena W. Leepera, vyvracející maďarské argumenty.
- ⁹⁸ AMZV, Telegramy došlé, č. 1877. Veverka do Prahy 10. března; podobně AMZV, PZ Londýn 1920, Veverkova zpráva vyslanci Š. Osuskému do Paříže z 20. března, v níž oznamoval, že „anglické a francouzské stanovisko je naprosto nepochybně trvati na původních rozhodnutích jak v otázkách ekonomických, tak i rektifikačních [tj. územních – J. D.] podle principu zde rozhodnutého...“
- ⁹⁹ Za Velkou Británii Trianonskou mírovou smlouvu podepsal tehdejší velvyslanec v Paříži, sir Edward Stanley, 17th Earl of Derby.
- ¹⁰⁰ E. BENEŠ, *Problémy nové Evropy a zahraniční politika Československa*, s. 84., projev 1. 9. 1920.
- ¹⁰¹ Tamtéž, s. 91.

Kapitola II.

Vize a naděje demokratů: Praha, Londýn a nová střední Evropa (1920–1922)

„Češi jsou za svého současného vedení pevně odhodláni zůstat s námi v nejlepších vztazích. Morální váha Velké Británie a její vliv zde stojí nejméně tak vysoko, jako vliv ostatních velmocí.“*

Vyslanec G. Clerk do Londýna 14. července 1921

1

Podpis Trianonu počátkem června 1920 znamenal z hlediska mezinárodněprávního dotvoření nové politické struktury, alespoň ve střední Evropě. Nebyl však ani tečkou za revolucí, která tímto regionem otřásla, ani definitivním vykročením k její postupné rekonstrukci, o kterou stálo Československo i Velká Británie.

Takřka současně s parafováním mírové smlouvy s Maďarskem nastal totiž obrat v polsko-sovětském konfliktu, který měl o šest týdnů později ohrozit - v důsledku úspěšného bolševického protiútoky - samotnou existenci nezávislého polského státu, a tím i celé nové střeoevropské uspořádání.¹ Zhruba v polovině července se divize Rudé armády dostaly na etnicky převážně polská území, jejich postup však pokračoval, až dosáhl v prvním srpnovém týdnu předměstí Varšavy. Současně se zřetelně ukazovaly tendence Moskvy k „vývozu“ revoluce - 16. července byla vytvořena tzv. Haličská sovětská republika, byly položeny administrativní základy k vytvoření Polské sovětské republiky. Postoje západních demokracií k polské krizi se však opět, podobně jako jejich politika vůči Německu i vůči menším zemím střední Evropy, lišily. Zatímco Francie byla pro aktivní podporu Polska, kabinet Lloyd George dal - jako ostatně již několikrát předtím - jasně najevo, že Varšavu nepodpoří, nebude-li se jednat o obranu nezávislosti polského státu v jeho ryze etnických hranicích.² Z britských vládních míst zazněla naopak ostrá kritika předchozích akcí Józefa Piłsudského, britská diplomacie se pokoušela o prostředkování a zastavení konfliktu.³

Když se počátkem července polská vláda Władysława Grabského obrátila na spojení s žádostí o pomoc, byl polský premiér pozván

k jednání na mezinárodní konferenci do Spa. Zde byl posléze – také pod dojmem absence konkrétní francouzské pomoci Polsku – přinucen přijmout 10. července několikabodovou dohodu, jejíž součástí byl polský souhlas s žádostí o příměří, stažení se na území, koncem předchozího roku vymezená Dohodou, tedy na tzv. Curzonovu linii, a nakonec i podrobení se arbitráži v otázce hraničních sporů s Litvou a Československem.⁴ Arbitrážní rozřešení stále trvajících sporů o Těšínsko, které E. Beneš akceptoval ke spokojenosti diplomatů Jeho Veličenstva již koncem května, československé straně v zásadě vyhovovalo, politicky je ostatně připravovala již několik týdnů, mimo jiné i při návštěvě šéfa pražské diplomacie v Londýně počátkem června.⁵ Jeho výsledkem bylo rozhodnutí velvyslanecké konference 28. července, jež v otázce Těšínska vycházelo v zásadě vstřícně hospodářským a komunikačním požadavkům ČSR, i když neznamenalo jednostranné vítězství Prahy, za jaké bývá dosud považováno.⁶

Lloyd Georgeova vláda se zatím snažila zasáhnout nótami, nabízejícími prostředkování, do polsko-sovětské války, ale s malým úspěchem.⁷ Její kroky se ostatně nesetkaly ani se souhlasem Paříže, ani samotné Varšavy, kde byl zatím Grabského kabinet vystřídán energičtější vládou národní obrany W. Witose. Ačkoliv přitom Lloyd George v parlamentních projevech sliboval, že odmítnou-li bolševici mírová jednání, přispěje Británie Polsku na pomoc, jediným krokem v tomto směru bylo vyslání anglo-francouzské mise do Varšavy, v níž britskou stranu zastupoval velvyslanec v Berlíně vikomt d'Abernon.⁸ O osudu Polska pak nakonec rozhodl úspěšný protiúder Piłsudského vojsk, který vedl k porážce Sovětů – a ovšem také k předběžnému vymezení hranice vítězným polským postupem daleko na východ od čáry, kde ji chtěla vidět britská diplomacie...

Je třeba poznamenat, že hodnocení Ruska a jeho politiky ze strany tvůrců pražské zahraniční politiky se v těchto dramatických týdnech blížila mnohem více koncepcím Londýna, nežli bojechtivé politice Paříže. Od ní ostatně – i když jen dočasně – Prahu vzdalovaly i její momentální projekty střeoevropské, naskicované tehdejším generálním sekretářem Quai d'Orsay Maurice Paleologem, které spočívaly na vizi úzké spolupráce Polska, Maďarska a Rumunska.⁹ Taková nejednoznačná francouzská politika spolu s již od jara zachycovanými signály o snaze Maďarů pod záminkou pomoci Polsku znovuvybrojit a vyslat vojska do východních částí československého státu jen urychlily Benešovo rozhodnutí vystoupit s vlastní *protirevizionistickou* střeoevropskou iniciativou.¹⁰

Po několikerém odkladu, způsobeném i vážností situace na polsko-ruské frontě, odjel šéf československé diplomacie 12. srpna 1920 do Bělehradu, aby tu se svým kolegou Momčilo Ninčičem podepsal o dva dny později obrannou úmluvu s Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců. Pakt, jehož uzavření se ostatně ve zdejších diplomatických kruzích očekávalo již několik měsíců, jednoznačně deklaroval rozhodnutí „udržeti mír... jakož i řád, založený smlouvou uzavřenou v Trianonu“, přičemž smluvní strany výmluvně zavazoval k „příspěvní ke vzájemné obraně“ v případě napadení.¹¹ Už 17. srpna, po příjezdu do rumunské metropole, pak Beneš parafoval s rumunským ministrem zahraničí D. Take Jonescu československo-rumunský protokol, vyznívající v obdobném, protirevizním smyslu. Jak konstatovalo zveřejněné memorandum o bukureštských rozhovorech, „budou zmíněné tři státy sobě povinny vzájemnou vojenskou pomocí, jestliže Uhry bez provokace některý z nich snad přepadnou“.¹²

Právě zrozené seskupení, pro než se záhy ujal původně pejorativně míněný termín *Malá dohoda*, bylo svými tvůrci západním diplomatům ihned prezentováno jako ryze obranné, přičemž byla zdůrazňována „the earnest desire for peace of their respective Governments“.¹³ Nebylo ovšem pochyb, a moderní historické bádání to jen potvrzuje, že mělo přinejmenším v druhém plánu ještě další cíl, totiž napomoci takto založenou spoluprací menších států k jejich emancipaci z vlivu velmocí, tedy momentálně i z případného podřízení plánům Francie. Z téže logiky vycházelo i Benešovo zdůrazňování Malé dohody jako počátku nové střeoevropské struktury, jako zárodku budoucí spolupráce, jímž pražská politika chtěla mimo jiné předejít – což ministr zahraničí nepřímou naznačil i veřejně ve svém parlamentním expoé – pokusům o všechny konstrukce celních či hospodářských unií.¹⁴

Československá diplomacie vyvinula zjevně nemalé úsilí, aby podporu své iniciativy získala, samozřejmě vedle Francie, také Velkou Británii. Curzonova Foreign Office totiž zpočátku zřejmě nebrala nově zrozené seskupení příliš vážně a i někteří britští tituláři v zemích jihovýchodní Evropy si stěžovali v Londýně na absenci instrukcí v tomto ohledu. Československé vyslanectví v metropoli na Temži již 20. srpna, tedy pár hodin po Benešově návratu do Prahy, předalo anglickému zahraničnímu úřadu rozsáhlé memorandum o aktuálních cílech pražské zahraniční politiky, v němž se také zdůrazňovala její absolutní „loyalty to the Allies and the execution of the treaties of peace...“ O právě vzniklém seskupení pak znovu ujišťovalo, že je ryze „defensive

alliance assuring the integrity and independence of three states“, jehož pozitivním smyslem je – vedle obrany statu quo – „to facilitate a return to normal economic conditions and to regularise the exchanges between various countries...“ Ale ani tento důvěrný dokument neměl nechávat džentlmeny na Downing Street na pochybách, co je dalším z cílů Benešovy iniciativy – memorandum totiž znovu odmítalo všechny projekty „of a Danubian Confederation with Budapest or Vienna at its head“, neboť ty by vedly ostatní země znovu „nejprve ekonomicky a později i politicky“ k jejich subordinaci Maďarům a Rakušanům.¹⁵

Je zřejmé, že britská diplomacie nezaujala zpočátku ke zrodu Malé dohody jednoznačné stanovisko. Na straně jedné znamenal vznik tohoto seskupení jistě reálnou překážku všech dalších tradicionalistických, o Vídeň se opírajících středoevropských koncepcí, které nepochybně přinejménším část anglických diplomatů – a také finančníků – sprádala.¹⁶ Na straně druhé ale signalizovala skutečně jistou emancipaci tří ze čtyř potenciálních spojenců Paříže v této oblasti, jejichž jednostrannou vazbu na Francii si Británie nepřála.¹⁷ Taková dvojsečnost Benešem právě ukovaného instrumentu byla jistě jedním z důvodů, proč k němu londýnské oficiální kruhy několik týdnů zachovávaly mlčení, ač část anglického tisku jeho zrod podpořila.¹⁸ Poměrně rychle, jistě i pod vlivem aktuálních informací z jednotlivých středoevropských států, zvláště pak negativních zpráv o neochotě Maďarů plnit regule mírové smlouvy ohledně odzbrojení,¹⁹ ale převážilo pozitivní stanovisko.

Už 7. října lord Curzon instruoval svého vyslance v Bukurešti (a jistě obdobně i v Praze a Bělehradě), „že politika obecně charakterizující Malou dohodu, která je ryze obranného charakteru a je založená na hájení mírových smluv, má plnou podporu vlády Jeho Veličenstva“, tím spíše, „jestliže poskytuje sebeobranu proti nebezpečí intrik ze strany francouzské a italské vlády“.²⁰

Britská diplomacie ostatně brzy akceptovala dotvoření aliance podpisem smlouvy československo-rumunské, ba co víc, snažila se posléze přimět také Polsko, aby vstoupilo do Malé dohody.²¹ To bylo jistě pozoruhodné vítězství československé politiky, jehož cenu v britském ohledu brzy znásobila také první pozitivní ocenění vnitřní stability republiky, a jež bylo brzy umocněno také změnou kurzu francouzského, který rezignoval na hungarofilské tendence Paleology.

Ve světle anglické diplomatické korespondence je nesporné, že oceňování Československa britskou diplomacií se postupně od konce roku 1920, tedy zhruba po dvou letech jeho reálné existence,

z mnoha důvodů značně zlepšilo.²² I když některé tendence pražské zahraniční politiky, zvláště její vztah k Rakousku, nebyly ušetřeny ani nyní výtek, samozřejmě živěných rakouskými diplomaty, Londýn mohl Praze sotva upřít i v tomto horizontu dobrou vůli. Britové zato naopak oceňovali umírněný přístup Prahy k Německu i její snahy o zlepšení poměru k Varšavě, jejíž politika se ostatně ani teď nesetkávala s anglickou aprobací.²³ O postupném, byť jen dočasném rozplývání některých anglických iluzí o Maďarsku byla již zmínka výše. I proto britské vyslanectví nyní oceňovalo „the undoubted ability and success with which Dr. Beneš has exercised his office“, „general moderation of Dr. Beneš's policy“.²⁴

Když vyslanec vlády Jeho Veličenstva sir George Clerk dokončoval v červenci 1921 svoji první výroční zprávu o republice, jeho pohledy na Čechy a jejich politiku se již zřejmě značně lišily od těch, s nimiž v lednu minulého roku do Prahy přicházel z Budapešti. I když si samozřejmě uvědomoval hodně dětských nemocí nového státu, snažil se je vysvětlit a pochopit i vrozenými dispozicemi jeho obyvatel s ohledem na jejich novodobou historii a nepochyboval již, že jsou „best of the Slav races, the steadies, the most progressive...“²⁵ Především ale – vedle dalších pozitiv pražské zahraniční politiky – věřil, že Masaryk i Beneš jsou odhodláni „to maintain the best relations with Great Britain“. Clerk si byl dobře vědom, že objektivní okolnosti nedovolují (a ani nedovolí), aby politické vztahy mezi Prahou a Londýnem byly tak těsné jako mezi ČSR a Francií, ba že ani obchodněpolitické vazby se nebudou moci rozvinout do maximálního měřítka, neboť „[Czech] Republic is possible competitor“. Upozorňoval ale své nadřízené na Downing Street, že „Czechs, as at present directed, are firmly resolved to keep on the best possible terms with us, and the moral weight and influence of Great Britain stands as height, to say the least, as that of any Power“.²⁶ Taková hodnocení a názory samozřejmě nemohly nepřipravit jeden z vrcholů kladných vzájemných vztahů v celém meziválečném období.

2

Ještě před koncem roku 1920 bylo dotvoření standardních diplomatických vztahů mezi Československem a Velkou Británií završeno i formálně, když 6. listopadu odevzdal králi Jiřímu V. své akreditivy nový řádný vyslanec republiky. Dr. Vojtěch Mastný, v té době šestačtyřicetiletý džentlmen, kterého celkem právem jistý americký historik označil za muže spíše viktoriánské éry, byl excelentní právník

s historickým školením, jenž předtím krátkou dobu zastával funkci Benešova zástupce, a který měl časem vyrůst do jednoho z nejvýznamnějších diplomatů meziválečné republiky.²⁷ Byla to jistě šťastná volba – Mastný, na rozdíl od svého předchůdce Š. Osuského trvale pracující v místě své akreditace, navázal brzy blízké styky s Foreign Office, zvláště s novým stálým podsekretářem Eyre Crowem a také H. Nicolsonem.²⁸ Londýnskou společnost zase brzy přivábila široká společenská a kulturní aktivita československé legace, často umně režírovaná vyslancovou půvabnou chotí.²⁹ Bylo jistě i Mastného zásluhou, že se v britských kruzích dařilo postupně zcela překonávat dojem, jako by například hospodářské a sociální problémy Rakouska byly především vinou pražské „nacionalistické“ politiky. Dojem pak na Brity učinil i výsledek mocenského střetu v samotném Československu koncem roku 1920, v němž obstál demokratický státní aparát.³⁰

K předním úkolům Mastného od počátku jeho mise náleželo také zvýrazňování role Malé dohody „jako našeho řešení středoevropského“, tvořícího československou alternativu k chimérickým snům o obnově podunajského soustátí, stále přítomným v představách části anglické konzervativní elity.³¹ A zdá se, že jeho argumentace měla spolu se zmiňovanými referencemi britského vyslanectví o vývoji Československa značný úspěch. Ukázal to navenek už průběh některých akcí „nepolitických“, jakou byla například stáž československé studijní lékařské komise počátkem února 1921. I jinak opatrný Mastný tehdy hlásil, „že jí v každém ohledu bylo vycházeno vstříc s ochotou a laskavostí v Anglii skoro neobvyklou“, ještě důležitější byly ale některé politické projevy v té souvislosti pronesené. Shodou okolností tehdy v Londýně přítomný G. Clerk totiž vyzdvihl veřejně Československo jako „ze všech sukcesivních států nejzpůsobilejší a nejhotovější útvar“, přičemž dokonce vytkl Čechům „přílišnou skromnost a ne dosti pevnou důvěru ve vlastní síly a možnosti“.³²

Benešova zahraniční politika v té době skutečně značně korespondovala s britskými představami. Už ve svém velkém parlamentním expoze 27. ledna 1921 si ministr zahraničí vytkl za cíl „vytvořiti v centrální Evropě nový politický a hospodářský systém“, který by zajistil klid a mír, tedy novou dohodu ČSR s Rakouskem a Maďarskem i Jugoslávií. To vcelku odpovídalo i britským záměrům, tím spíše, když Beneš vyhlásil, že takový program chce realizovat v dohodě s Francií i *Velkou Británií*, byť současně znovu výslovně odmítl všechny plány o dunajské federaci.³³ Realizace této vize byla vzápětí zahájena jednak pokračováním již předtím nastartovaného *rapprochement*

československo-rakouského, jednak jistým vykročením k překonání propasti mezi Prahou a Budapeští. Beneš projevil také zájem o úpravu vztahů československo-polských, i když dal zřetelně najevo i do Londýna svoji nechuť ke garantování nových východních hranic, právě zpečetěných mírovou smlouvou z Rigy.³⁴ A současně se pokusil návštěvou v Římě a jednáním s italským ministrem zahraničí Carlo Sforzou překonat jistou nedůvěru mezi Itálií a ČSR, plynoucí v předcházejícím období jak ze vzájemného soupeření v Podunají, tak především ze spojenectví Prahy s Bělehradem. Záměr do značné míry realizovala výměna dopisů obou ministrů zahraničí z 8. února, jíž se ČSR připojovala k nedávno uzavřenému protokolu italsko-jugoslávskému. Tak byl položen další kámen k celkové rekonstrukci vztahů v této části kontinentu, o niž usilovali v Praze i v Londýně.³⁵

Dočasné vyjasnění vztahů mezi Prahou a Římem samozřejmě nijak nezastínilo hlavní linii československé zahraniční orientace, spočívající v trvalých velmi blízkých vztazích k oběma velkým západním demokraciím. Třebaže právě probíhající jednání o reparacích ve francouzské metropoli naznačovala spíše rostoucí vážné odlišnosti v přístupu západních velmocí k Německu obecně, Beneš chtěl počátkem roku 1921 i nadále věřit, že „na celou řadu let Evropa bude dirigována ve svých hlavních směrnících politických aliancí anglicko-francouzskou“.³⁶ Z italské metropole odjel hned k dalším rozhovorům do Paříže i Londýna, kde se jednalo o „definitivním“ účtu, který byl záhy předložen Německu, a jehož splacení mělo o tři týdny později vynutit spojenecké obsazení tří porýnských měst.³⁷

Benešovy rozhovory v metropoli nad Temží ve třetím únorovém týdnu přinesly jen nevelký bezprostřední úspěch, když bylo dosaženo pouze jistého pokroku v hospodářských a finančních jednáních mezi Československem a Velkou Británií.³⁸ Ani intervence ministra zahraničí nedokázaly zvrátit neúspěšný pokus československé diplomacie dosáhnout pro republiku vlastního reálného podílu na německých reparacích.³⁹ Navíc právě v době jeho londýnského pobytu podrobil ministerský předseda Lloyd George v parlamentu znovu kritice ekonomický nacionalismus nástupnických států včetně Československa. Jeho tvrzení se ale - přinejmenším v případě ČSR - nezakládala na správných informacích, a byla ihned (důvěrným dopisem Mastného premiérovu sekretáři Ph. Kerrovi) vyvrácena.⁴⁰ Další kroky pražské střeoevropské politiky, především Benešova schůzka s maďarským ministerským předsedou Pálem Telekim a jeho resortním kolegou Gustávem Gratzem na zámku v Brucku nad Litavou v polovině břez-

na, byly pak Brity oceňovány vesměs příznivě, i když s menším optimismem, než je nazíral sám pražský ministr zahraničí.⁴¹

Československo-britské vztahy zásadněji neovlivnil ani první pokus excísaře Karla o provedení restaurace v Uhrách, k němuž se Habsburk odhodlal na konci března 1921.⁴² Z dokumentace obou stran je patrné, že v očích anglické diplomacie převažovalo tehdy pozitivní hodnocení pražské konstruktivní politiky, kontrastující s dobrodružnou akcí nesmiřitelného monarchy. Navíc byla Downing Street už dříve o zásadně odmítavém stanovisku pražské diplomacie k možnosti *jakékoliv* habsburské restaurace dobře informována,⁴³ a sama ji také nikterak nepodporovala. Diplomatická protiofenziva ještě nedotvořené Malé dohody, zahájená ostrým protestem jejich vyslanců v Budapešti 29. března, nebyla tedy pro Londýn překvapením. Vyslanec Mastný ostatně o každé československé akci Foreign Office pečlivě informoval, a třebaže například tehdejší referent pro Československo A. Cadogan bral „věc na lehkou váhu“, uznávalo se, „že záležitost mohla být v počátku lehce likvidována a že prodlení jest důkazem nerozhodnosti a jest nebezpečné“.⁴⁴

I díky tlaku Malé dohody velvyslanecká konference v Paříži přijala ještě 1. dubna 1921 usnesení, v němž bylo potvrzeno rozhodnutí z února předchozího roku o nemožnosti habsburské restaurace v Maďarsku.⁴⁵ Ani Britové, ani Francouzi ovšem nesouhlasili s tím, aby Praha – tedy Beneš a jeho diplomaté – využila Karlova pobytu k výraznějšímu zákroku v Maďarsku. Když maďarské národní shromáždění odmítlo Karla jako pretendenta trůnu, zrazoval anglický zástupce v Budapešti svého československého kolegu V. Lejhance před předáváním druhého malodohodového ultimáta.⁴⁶ Na straně druhé ale britská diplomacie uznávala, že ve své první zkoušce Malá dohoda plně obstála. Jak zdůrazňoval i vyslanec sir Clerk, „the intervention should have been successful without military measures“, což považoval za skutečný „triumph for Czechoslovak statesmanship“. Nepochybovalo se také, že akce vydatně přispěla „to the consolidation of the political situation and to the subordination of party interests to those of the State“.⁴⁷

Positivní oceňování Benešovy diplomacie a zvláště její role ve střední Evropě ovšem neznamenalo, že by bilaterální vztahy mezi oběma zeměmi byly prosty problémů a nedostatků. Jednání o řádnou obchodní smlouvu, zahájená ještě koncem předchozího roku, se prodlužovala i z toho důvodu, že byla z britské strany spojována s rozřešením nároků některých britských občanů vůči československé-

mu státu.⁴⁸ Rozvíjení ekonomických vazeb bránily i pokusy Britů (a ovšem i Italů) zasahovat do provádění pozemkové reformy vůči jejich státním příslušníkům, i když jim byla přislíbena nejen řádná finanční náhrada, ale fakticky i mnohem tolerantnější přístup, jak právem upozorňovali i diplomaté Jeho Veličenstva.⁴⁹ Konkrétní seriózní rozhovory o finanční úvěr ČSR v Londýně nemohly být zahájeny před podzimem 1921, ač o ně Beneš projevoval nemalý zájem, v čemž byl konec konců podporován i personálem anglické legace v Praze.⁵⁰ Co však bylo nejvážnější, stále více se uvolňovala velmocenská spolupráce anglo-francouzská, k jejímuž rozklíčování vydatně přispěla právě britská nechuť k závazkům Paříže ve střední Evropě, jen nedávno i smluvně zakotveným v podobě francouzsko-polského paktu.⁵¹ Britové oceňovali, že Praha tuto alianci alespoň zatím nekopíruje. Rostoucího (a celkem logického) sepětí republiky s Paříží i jeho kořenů v byt skrývaných obavách z Německa si však byli dobře vědomi.⁵² V některých problémech ostatně pražská diplomacie začala přece jen otevřeněji zastávat názory Quai d'Orsay, jak se zatím nejzřetelněji ukázalo ve sporu mezi Paříží a Londýnem o budoucí osud Horního Slezska po tamním málo přesvědčujícím plebiscitu.⁵³

Koncem prvního červnového týdne 1921 přijel Beneš znovu do Londýna, již takřka tradičně po předchozích jednáních v metropoli nad Seinou. Detailní obsah jeho rozhovorů s lordem Curzonem (a snad i Lloyd Georgem) neznáme, týkaly se však jistě především středoevropských otázek, zvláště Rakouska, Maďarska a Polska. Na československého ministra působily dojmem úplné shody – do Prahy hlásil, že „zvláště se úplně schvaluje naše stanovisko k Rakousku a Maďarsku“. „Naše pozice jest velmi dobrá a silná u vlády, Curzon a všichni ostatní to výslovně konstatovali a mají v nás důvěru...“⁵⁴ Přínejmenším v podpoře polského stanoviska ve věci Horního Slezska, kde Foreign Office zastávala názor ponechat co největší část Německu, se ale s míněním svých hostitelů musela rozcházet.⁵⁵ Beneš se kromě toho *poprvé* pokusil *prakticky* i o sblížení obecnějších hledisek Francie a Velké Británie, a to pod heslem zájmu celé střední Evropy. Tento jeho krok – jen první z celé série podobných – ale nemoohl docílit trvalejšího úspěchu, jakkoliv se mu mohlo zdát, že „vyvolal silný dojem“.⁵⁶

Československá zahraniční politika se zatím snažila pokračovat ve vlastní rekonstrukci střední Evropy. K radosti Britů pokračovalo intenzivně zlepšování vztahů mezi Prahou a Vídní, jehož nejvýraznějším projevem byla schůzka prezidenta Masaryka s jeho rakouským